

ՔՐԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏ

Ազգային, Գիտական, Գրական եւ Քաղաքական

ԻԱ. ՏԱՐԻ — ԹԻԻ 41

||

11 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1903

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեծ ւրեւու պէտք

Ընթացիկ Նիւթեր. — Թիւեն կարեւորը

Քարալլ. — Անգլիացի պատմաբան գրագէտ. — Էջ
մը իւր գործերէն (Տանդէի ներշնչումը). —
(Թրգմ. ԵՐՈՒԱՆԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏ)

Քրիստոնէութեան կատարած հոգեւոր յեղաշրջման
ընթացքն ու արդիւնքը Հռոմեական աշխարհին
մէջ. (Պատմագիտական Ուսումնասիրութիւն)

Ընկերային հարցեր. — Ճանաչողութեան ոգին

ՔԱՌՄԷՆ ՍԻԼՎԱ. — Ռումանիայի գրագէտ քաղու-
հին. — Իւր ներքին կեանքը՝ իւր քաղունի եւ
իւր գրագէտ. — (Իւր պատմական օրհորդին՝ Հե-
լեն Վաֆարեսօի «Վեհապատմութիւնները որոնց
հանդիպած եմ» յօդուածներու շարքէն)

Մոլորանքը (Նորապէս)

Քաղաքական աշխարհին մէջ = Հեռագրական նոր գործիք մը = Անքել հեռագիրը
Զինաստանի մէջ = Էլենա քաղունիին կեանքէն

ՅԱԿՈԲՈՍ Հ. ՃԷՃԻԶԵԱՆ

ՀԱՅԿ ԱԳՈՆՑ

H. DIETZ

ՄԱՐԿՈՍ ԱՂԱԲԷԳԵԱՆ

ՈՄԲԱՏ ԴԱԻԹԵԱՆ

ԱՐՄ.

ՌՕՄԱՆ Խ.

Հատը 40 փարա

ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ 4. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ՎՏԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Դեղագործութիւնը իր արուեստական ու քիմիարանական կրկնակ բարդութիւնովը՝ ամենադժուար արուեստներէն մէկը դարձած է հիմա :

Դեղագործութեան մէջը առաջնակարգ պայմաններ են , արուեստի յաջողակութիւնը եւ դեղերու թարմութիւնը ու հարադատութիւնը :

Շա՛տ քիչ դեղաբաններ կան որ՝ կը լրացնեն դեղագործութեան պէս փափուկ արուեստի մը աս պայմաները :

Ու յայտնի է թէ , աս պայմաններուն չգոյութիւնովը պատրաստուած դեղ մը ի՛նչ չարիքներ կրնայ գործել հիւանդին վրայ , զայն առողջացնելու փոխարէն ա՛լ աւելի վատթարացնելով , եւ , երբեմն մինչեւ մահուան դուռը փոխադրելով :

* * *

Քատըքէօյ , Նաւամասոյցի ճամբուն վրայ հիմնուած հանրածանօթ

ՇԻՒՔՐԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆԸ

Իր կանոնաւոր կազմակերպութիւնովը եւ զայն վարողներու անվիճելի ճարտարութիւնովը ու արուեստին մէջը իրենց ունեցած հմտութիւնովը , կրնայ առաջին տեղը գրաւել Պոլիս գոյութիւն ունեցող դեղաբաններուն մէջ :

«Զի կայ» չծախուիր հոն , եւ բժշկական զարմաններու վերջաբերող ամենավերջին դեղեր , պատրաստ կը գտնուին , բան մը որ պէտք չձգեր յաճախ Եւրոպայէն ապսպրելու նոր ելած դեղ մը , հիւանդը միւս կողմը սպասցնելով , եւ անոր տագնապալի ու քիթի օրերը ուրիշ անօգուտ դեղերով անցընելով :

Իր կանոնաւորութեան եւ նշանաւորութեան կողմէ

ՇԻՒՔՐԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆԸ

անմրցելի հանդիսացած է մինչեւ հիմա և համակրութիւնը գրաւած բոլոր իր յաճախորդներուն :

Գաւառներէ ալ կ'ընդունի յանձնարարութիւններ , եւ մասնաւորաբար կը ստանձնէ

ԲՈՂՈՐՈՎԻՆ ԵՎ ԴԵՂԵՐՈՒ

հայթայթումը , անանկ որ , բժշկական ամենավերջին ու նորահնար դեղի մը համար ամէնէն գործնական միջոցն է դիմել

ՇԻՒՔՐԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆԻՆ

քան Տրօկերիներու , որոնք յաճախ փոքրականակ չծախելով , յանձնարարութիւն մը կը յապաղի , եւ հիւանդին օրերը ապարդիւն և նոյն իսկ կեանքի վտանգաւոր դարմանումներով կ'անցնին :

Ու եւ է անձ կամ հիւանդի տէր ,

ՇԻՒՔՐԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆԻՆ

դիմելով է որ ամէն տեսակէտներով գոհ կրնայ մնալ : Այցելութիւն մը՝ կը բաւէ համոզելու համար ամէն կերպով :

ՔՐԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

Ազգային, Գիտական, Գրական եւ Քաղաքական

ԻԱ. ՏԱՐԻ — ԹԻԻ 41

||

11 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1903

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

1. ԲԻԻՐԱԿՆ Շաբաթաբերքի Տարեկան բաժնեգինն է Պոլսոյ եւ Գաւառներու համար 50 դր., Արսասանմանի համար՝ 5 ռուպլի. կամ 12 ժրանգ կամ 2¹/₂ տոլար, քրթաւարութեան ծախքը մեր վրայ: — 2. Զեռէկը ծախուի հասք 40 փարայի: — 3. ԲԻԻՐԱԿՆ յի վերաբերեալ բաժանորդագին, նամակ կամ ո եւ է գրութիւն պէտք է ուղղել Կ. Պոլիս, Պայսլ Հաուսի միջոցաւ՝ Ռուպերդ Գօլէն, Բրոժ. Յակոբոս Հ. Ճէնիգեանի. — 4. Անվճար նամակ կամ գրութիւն չընդունուիր. — 5. Տասը օրինակի բաժանորդ գտնողին մէկ օրինակ նուէր կը տրուի:

Մ Ե Ծ Ս Ր Տ Ե Ր ՈՒ Պ Է Տ Բ Ը

Բ.

Պատմութիւնը շատ օրինակներ տուած է մեզ ապացուցանելու համար թէ սիրտը մեծ փոխակերպութիւններ գործելու կարող է. վառէ սիրտը նոր աւիւնով մը, բոցավառ եռանդով մը, եւ ահա ամբողջ մարդը կը փոխակերպուի: Օգոստինոս կատարեալ եպիկուր մըն էր, զեղխութեանց և հեշտութեան նուիրուած ամբողջովին, բայց երբ քրիստոնէական հաւատքը եկաւ գրաւեց անոր սիրտը ու իր նոր խանդին, աւիւնին ազդեցութեան ներքեւ՝ բոլորովին յեղափոխուելով եղաւ այն Օգոստինոսը որ քրիստոնէական եկեղեցին պնդեց, ու այնքան բարձր տեղ մը գրաւեց եկեղեցւոյ հայրերուն մէջ: Ու ինք մինակ չէ: Դեռ շատ ուրիշներ կան սրտի ազդեցութեամբ մեծցող ու փոխակերպուող: Ինչ էր Հովարտ Մարկսէր դեռ սրտով չմեծցած. իր հաճոյքներ

րուն ետեւէն դացող սովորական երիտասարդներէն մէկը. ինչ էր որ ըրաւ զինքը բանտերու մեծ բարեկարգիչը, թշուառութեան մեծ սփոփիչը, հիւանդներու մեծ բարեկամը, մէկ խօսքով Մեծ Մարդասէրը: Սիրտը նոր սիրով մը վառուած էր զէպի մարդկութիւնը. սիրտը բոցավառուած էր, հետեւապէս ամբողջ մարդը փոխակերպուած ու բոլորովին նոր ուժով մը հագուած էր: Ո՞վ էր Ճօն Կոգ՝ այն հոշակաւոր ու զարմանալի ամերիկեան ատենաբանը՝ որուն սարսռեցուցիչ ձայնը կը դիւթէր հազարաւոր ունկնդիրները եւ զոր Ամերիկա իր ամենէն պերճախօս զաւակներուն կարգը դասած է իրաւամբ: Ինք իր ինքնագիր կենսագրութեան մէջ կը պատմէ թէ ի՛նչպէս պարզ կազմարար մըն էր ու գերի ինկած ոգի ըմպելեաց ձեռքը և իր բոլոր ճիգերովը չէր

կրցած ճողոպրել ինքզինք այդ փորձութեան ճիրաններէն: Գիշեր մը, սակայն, պատահաբար ներս մտաւ ժողովասրահի մը մէջ ուր լսելով ուրիշներու ուղերձները, ինքն ալ փափաք մը զգաց խօսելու, ու վերէն ի վար կոճկելով իր վերարկուն՝ ծածկելու համար իր հինցած հագուստները, սկըսաւ խօսիլ: Իր ուղերձը՝ որ հաճոյք պատճառեց ունկնդիրներուն, յայտնութիւն մըն էր միանգամայն իրեն: Առաջին անգամ զգաց ուրիշները դիւթելու ու գանոնք բարի առաջնորդելու խորունկ ուրախութիւնը: Ու հիմա նոր բոց մը վառիլ սկսած էր իր սրտին խորերը, ու այդ վերին կարգի բոցը քիչ առեւէն լափեց հատցուց իր ստորին կարգի բաղձանքները, ճիշդ ինչպէս որ արեւը կը հալեցնէ երկիրը կապող սառին շղթաները: Մարդը բոլորովին նոր մարդ մը եղած էր:

Գիտէ՞ք ինչպէս կատարուեցաւ քրօֆօրմի գիւտը, այն սքանչելի թմրեցուցիչին, որ լուսեղէն անուշակ հրեշտակի մը պէս կ'երթայ կը հասնի ցաւերու վայրերը, հիւանդանոցները եւ աղքատիկ տնակները՝ ու կարծես իր քաղցր բազուկներուն մէջ առնելով ցաւատանջ էակը՝ կը քնացնէ զայն, մինչեւ որ կատարուի լիմնայ ահուելի և չարչարող գործողութիւնը: Սըր Ճէյմս Սիմսըն մեծանուն Սկոթլանդի վիրաբուժ ու մանկաբարձն է սոյն գիւտին հեղինակը. բայց ի՞նչպէս: Սիմսըն նոր սկսած էր իր արհեստին, եւ իր բոլոր ճարտարութիւնը՝ որ ետքէն զինքը այնքան նշանաւոր ըրաւ, սկսած էր փայլեցնել իր կատարած գործողութեանց մէջ. բայց բան մը կար որ շատ կը դպչէր իրեն: Գործողութեանց միջոցին ենթակային կրած զարհուրելի ցաւերը կը կեղեքէին իր սիրտը, քանզի շատ փափուկ սրտի տէր մէկն էր: Ու այնքան կը նեղուէր, կը տառապէր իր ցաւին երեւոյթէն, մարմնական այն բոլոր տառապանքէն որուն ականատես կ'ըլլար գործողութեանց միջոցին, որ օր մը ալ որոյեց թողուլ այդ արհեստը՝ որ այնքան ցաւ կը պատճառէր թէ՛ ենթակային և թէ՛ իրեն, եւ ուրիշ գործով մը զբաղիլ:

Բայց խորհուրդ մը կասեցուց զինքը իր որոշումը գործադրելէ: Ի՞նչ պիտի ըլլային բոլոր այն ախտաւորները ու վիրաւորները որոնք անհրաժեշտ պէտք ունէին վիրաբուժական գործողութեանց. իր ասպարէզէն հեռանալով պիտի դադրէի՞ն այն ամէն սրտածմլիկ ցաւերը որոնցմէ կը փախչէր ինք դապալիք զինուորի մը պէս: Իր բարի ու մեծ սիրտը կանգ առաւ այս խորհուրդին առջեւ: Տեսաւ որ իրը՝ տեսաւ մը անձնասիրութիւն պիտի ըլլար եւ ոչ այլ ինչ. ուստի փոխեց իր որոշումը: Միտքը դրաւ որ չթողու իր ասպարէզը, այլ իր բոլոր կարողութիւնները ու իր բոլոր կեանքը նուիրէ գտնելու համար միջոց մը որով ցաւերը չզգացուին. իր նոր որոշումին հետեւանքը եղաւ քրօֆօրմ կոչուած թմրեցուցիչ գեղին գիւտը: Ու այսօր բովանդակախարհ, մանաւանդ բովանդակ ցաւերու ախարհը կ'օրհնէ այդ մեծ մարդուն անունը՝ որուն բարի ու մեծ սիրտը մղեց զինքը գիտական աշխարհին ամէնէն մեծ գիւտերէն մէկը կատարելու:

Պատմութիւնը լեցուն է այսպիսի օրինակներով, բայց հաբկ չկայ զանոնք մէկիկ մէկիկ պատմելու: Եղելութիւնը որոշ ու շատ ականբեւ է, միայն միտքը ինքնին բաւական չէ աշխարհի ու մարդկութեան համար. ամէնչէն կարեւորը կայ ու կը մնայ եւ որ է սրտին դերը մեր բոլոր գործառնութեանց մէջ: Նայեցէք գեղարուեստներուն, որոնց վրայ այնքան հիացող ենք. կարելի՞ է ունենալ զանոնք առանց սրտի. ի՞նչ է երաժշտութիւնը, այն որ ամէնէն զգրգիչ, ագգեցիկ գորութիւններէն մէկն է, եւ որ մինչեւ անգամ անասուններուն վրայ տեսակ մը ազդեցութիւն ի գործ կը դնէ: Երաժշտութիւնը ուրիշ բան չէ այլ միայն զգացումներուն մարմնացումը. ձայնի միջոցաւ թարգմանուած ու մարմնացած զգացումներ: Եւ պատկերահանութիւնը, արձանագործութիւնը, բանաստեղծութիւնը, ճարտարախօսութիւնը եւն. ամէնքն ալ ուղղակի յարաբերութիւն ունին սրտին հետ: Բարձրացուցէք, ազնուացուցէք սիրտը՝ և ահա ան

իր հրեղէն զօրութեամբը գոյներէն, քա-
րէն, բառերէն ու իր ձեռքը անցած ամէն
բանէ հրաշալիքներ կը ստեղծէ: Առանց
սրտի մեծութեան՝ աշխարհ չատ տափակ,
չատ անշահեկան բան մը պիտի ըլլար:

Ու կը կարծէք թէ մեծ սիրտերու պէտք
չիկա՞յ մեծ գրականութիւն մը ստեղծելու
համար: Ինչ պիտի ընեն մարդիկ իրենց քերա-
կանութիւնով, գեղեցիկ բառերով, իրենց
ոսկեղէն լեզուով՝ եթէ անոնց ետեւ չի
բոցավառիր մեծ ու ճշմարիտ սիրով
առլցեալ սիրտեր: Ի՞նչ կ'արժէ անսիրտ
գրականութիւն մը: Մաթիոս Արմաշ, մեծ
անգլիացի մատենագիրը, իրաւամբ կ'ըսէ թէ
սոսկ գիտութիւնը ցրտին է սառի նման, բայց
երբ անոր դպչի սիրտը՝ այն ատեն ան կ'ըլլայ
լոյս եւ քաղցրութիւն: Կ'ըսէ նաև թէ
լաւ մատենագիր մը ըլլալու համար ամէնէն
առաջին պէտքն է սիրալիր եւ համակրալից
սիրտ մը: Առաջները մարդիկ կը կարծէին
թէ ճշմարտութիւնը կը գտնուի միտքով,
բայց հիմա առհասարակ ճանչցուած է թէ
ամէնէն բարձր ճշմարտութիւնները սիրտով
կը զգացուին:

Հոս տեղն է որ յիշենք թէ սրտի վրայ
ամէնէն բարեբար եւ հզօր ազդեցութիւնը
ի գործ զնոյն կրօնքն է: Հին Յոյները եւոդ-
եան քնարը ունէին որ շատ պարզ գործի
մէն էր թելերով շինուած եւ զրուելով զե-
փիւռին դէմ՝ անոյճ մեղեդիներ կ'արտագրէր:
Մեր սիրտը ուրիշ եւոդեան քնար մըն է,
հրաշալի քնար մը՝ որ ընդունակ է թրթռա-
լու այն ազդեցութիւններէն որոնք կուգան
Աստուծոյ աւրտենակածութենէն ու երկինք-
ներէն եւ որոնք կարող են այնպէս ներգոր-
ծելու սիրտերու վրայ որ հիանալի ու
ամենաքաղցր մեղեդիներ հանեն անոնք ի-
րենց խորերէն:

Պէտք է մշակել միտքերը. բայց պէտք չէ
մոռնալ բնաւ որ առանց բարձրացած սրտե-
րու գիտութիւնը, գրականութիւնը ու
ամէն՝ ջանք անօգուտ են, ու չմոռնալ
նաև թէ կրօնքը ամենամեծ դերը պիտի
կատարէ սրտի բարձրացման ու սրտի զօրու-
թեան վրայ: Այս մեծ եղելութիւնները ու

ճշմարտութիւնները պէտք է յիշել կրթական,
գրական, ժողովրդային ու անհատական գոր-
ծերու մէջ ալ: Ամէն բանէ աւելի ամէն մարդ
թող աշխատի մշակել իր սրտի զգացումները
կրթել ու զօրացնել զանոնք այն ամենա-
բարձր ազդեցութեամբ որ կուգայ ամէնէն
վերէն, նոյն ինքն Աստուծոյ:

ՅԱԿՈԲՈՍ Հ. ՃէճիՋեԱՆ

Ը Ն Թ Ա Յ Ի Կ Ն Ի Ի Թ Ե Ր

ԹԻՒԷՆ ԿԱՐԵՒՈՐԸ

Թէ՛ անհատական գործառնութիւններու
եւ թէ՛ հանրային գործունէութեան մէջ
միջոց վտանգ կայ բաներու քանակին չափէն
աւելի կարեւորութիւն ընծայելուն մէջ: Ու
քանի որ ամէն լրագրողի—կամ գրիչ շար-
ժողի—նշանակէտը անխուսափելիօրէն կ'ըլ-
լայ հիւանդանոցը կամ դպրոցը՝ հասկնալի
ըլլալու համար՝ ա՛յդ աւանդական կերպովը
փորձեմ միտքս պարզել:

Երբ հիւանդանոցին վրայ խօսք ըլլայ՝
իսկոյն կը հետաքրքրուինք հո՛ն պատըս-
պարուողներուն թիւովը. ու կ'ընդունիմ թէ
ատիկա ինքնին բան մը կը նշանակէ: Ան-
դին սակայն աւելի կարեւորը կայ. ի՞նչպէս
կը խնամուին, կը դարմանուին հոն պա-
տըսպարուողները: Ու եթէ ա՛յս վերջին
պարագային նկատմամբ գոհացուցիչ յայտ-
նութիւններ չըլլան՝ ան ատեն, ինծի հա-
մար, չէ՛ թէ լոկ նշանակութիւնը կը կոր-
սընցունէ թիւը, այլ աւելին իսկ, թիւին
մեծութեանը համեմատութեամբ սեւ գոյն
մը կ'առնէ ամէն բան: Ասիկա հարկաւ չեմ
ըսեր մեր Ազգ. Հիւանդանոցին համար մաս-
նաւորաբար, որովհետեւ գէթ ես անանկ կը
կարծեմ թէ այդ մեծ հաստատութիւնը
ներկային մէջ կը գտնուի ուրիշ ամէն ժա-
մանակէ աւելի բարեկարգ ու գոհացուցիչ
վիճակի մէջ: Միայն սա՛՛ կէտը չեշտել է
միտքս թէ՛ սխալ պիտի ըլլար լոկ թիւին
կոթնելով հետեւցնել որ բարեկաւութեան
ամէն ապացոյց կը պարունակէ ու կ'ար-
տայայտէ ա՛յդ թիւը:

Միտքս աւելի որոշ կրնամ բացատրել թերեւս՝ դպրոցներուն օրինակովը։ Ամալներ- ջի մեր փայլուն հանդէսներուն մէջ՝ տե- սուչը կամ պատասխանատու պաշտօնեան հպարտութեամբ կը յայտնէ թէ սա՛ջափ աշակերտ ունեցած է վարժարանը. ու ասի- կա ինքնին բան մըն է անշուշտ. ասկէ ա՛լ աւելի կարեւորը կայ սակայն. քանակին հետ համընթաց որակ մը կրնա՞յ ցուցադ- րուիլ։ Ու ասիկա փնտռել և պահանջել ծնողքներուն իրաւունքը եւ պարտականու- թիւնն է։ Մինչդեռ վստահաբար գիտեմ թէ շատեր թիւէն անդին գրաւական մը չեն փնտռեր վարժարանի մը վիճակին վրայ. ու շատ հեղ կը սխալին իրենց ընտրութեանը մէջ։ Անհրաժեշտ է ըմբռնել թէ որակը ամէն բանի մէջ փնտռուելիք բան մըն է, թէև քա- նակընոյն ատեն չըլլայ անարգելի առաւելու- թիւն մը։ Վարժարան մը որ կը պարծի սո՛սկ իր ընթացաւարտներուն թիւովը՝ ամըշ- նայ գուցէ օր մըն ալ՝ անոնց գործերովը։ Ու ասիկա ըսել կ'ուզէ անշուշտ Ռոպէրթ Գո- լէճի մեծանուն Տնօրէնը (վերջերս հրաժա- րած) երբ իր տեղեկագիրներէն մէկուն մէջ կ'ըսէ թէ կը նախընտրէ ունենալ սակա- ւաթիւ լաւ դաստիարակուած ընթացաւարտ- ներ, քան բազմաթիւ կէս կամ նուազ ուսեալ տղաքներ։ Տոքթ. Ուոշպըն, ուրիշ խօս- քով, որակը նախապատիւ կը համարի քա- նակէն, ու դպրոցական խնդիրներու մէջ՝ իրեն նման խորամուտ ու փորձառու անձ- նաւորութեան մը առջեւ խոնարհաբար ծռիլ եւ ուրիշ կարծիք չի յայտնել՝ պզտիկ խո- հեմութիւն մը չի պիտի ըլլայ մեր ուսուցիչ- ներուն և մասնաւորաբար տնօրէններուն հա- մար։

Դպրոցներուն հետ կրնանք առնել նաև մեր որբանոցներուն օրինակը։ Ուրախ կ'ըլ- լանք հարկաւ գիտնալով որ այսինչ թիւով անպատասպար տղաքներ կը կերակրուին, կը խնամուին որբանոց անուներ կրող հաստատու- թեան մը մէջ։ Մարդուս ուրախութիւնը սակայն անհունապէս աւելի մեծ կ'ըլլայ երբ գիտնայ, տեսնայ թէ հո՛ւն պատասպարուող այդ տղաքները կը կրթուին ալ, մաքր կ'ը-

լան։ Որովհետեւ, անկեղծօրէն ըսելով, եթէ ա՛ս որբանոց ըսուածները լո՛կ պաշտօն ու- նին իրենց մէջ պատասպարուած տղաքներուն փորը կշտացնել ու ո՛չ աւելին՝ ըրածնին մեծ բան մը չէ՛. չարժեք գուրգուրալ այդ հաստատութիւններուն վրայ, որովհետեւ փա՛ռք Աստուծոյ, անօթութենէ մեռնող տը- ղաքներ դեռ տեսնուած չեն մեր երկինքին տակը, թէև կ'ըսուի թէ ատանկ բաներ կը պատահին երկարագունտիսարեւմուտքին կողմը։

Արդիւնքի ահագին օգտակարութիւն մը պիտի տեսնուի թէ՛ անհատական գործառ- նութիւններու և թէ՛ հանրային գործունէ- ութեան մէջ, եթէ անգամ մը ըմբռնուի թէ ամէն բանի մէջ կայ թիւէն կարեւորը։

ՀԱՅԿ ԱՂՈՒՅ

ՔԱՐԼ ԱՅԼ

ԱԳԼԻԱՅԻ ԳՐԱԳԷՏ-ՊԱՏՄԱԲԱՆԸ

Ե Լ

ԷՋ ՄԸ ԻՐ ԴՈՐԾԵՐԷՆ

Թովմաս Գարալլ (1795-1881) Պատմու- քեան և Փոռձի (Essay) մէջ կը ներկայէ յաղթանակը եսին, ենթակայաբանութեան (subjectivité), խօսելու համար գերմանե- րու փիլիսոփայական լեզուով, որոնց խիստ սիրահար էր. իր գործը հիանալի խառնուրդ մըն է քննադատ ոգիի ու քմայքներու (fantai- sie), քաղքենի ոգլմտութեան ու միտաի- քականութեան. իր մէջ ամէնէն տիրականը յորդաբուղիս ներշնչումն է, զօրաւոր ան- հատականութիւնը, իր ոճը բնականաբար տենդոտ մտքին պատկերացումը պիտի ըլ- լար՝ նոյն իսկ չափազանցուած ձեւին տակ։ Տրամաբանութիւնը, երեւակայութիւնը, զգացումը, այս երեք յատկութիւնները զորս Պէրսօ կը պահանջէ կատարեալ ոճէն, թերի են։ Առաջինէն գրեթէ չունի ան. երկրորդէն պզտիկ բան մը, երրորդէն յոր- զառատ կերպով, ուրկէ կը հոսի շարունա- կական քնարեղութիւն մը՝ որ քիչ հան-

գիտութիւն ունի դասականներու հետ, իսկ խիստ պատշաճութիւն Միլէյին: Ֆրանսական յեղափոխութեան եւ Մեծ ֆրեյդերիկոսի պատմութիւնը, բաղմամբիւ ճաշակներ—մեծ մասով ձեւաւորած գերման գրականութեան վրայ, մասնաւորապէս Կէօթէյի՝ որուն վրայ կը հիմնայ, առանց սակայն անոր ոճին յետադիմութեանը ունենալու—կ'ընծայէ, չհեկան խառնուրդ մը գրական բարեմասնութիւններու ու թերութիւններու, բայց մասնաւորաբար, իր նախասիրած մտածումներուն մտերիմ գրքին՝ Sartor Resartusի մէջ, Դիլցագներու մասին իր վեց բանախօսութիւններուն մէջ, Դիլցագներու պատմութեանը եւ անոնց դերը պատմութեան մէջ, ո՛րք կարելի է գտնել միանգամայն իր վարդապետութեան խնդիրները. եւ իբր գրագէտ իր ամէնէն զգալի գեղականքը հոն կը բանաձեւէ ինքնին իր պատմութեան փիլիսոփայութիւնը, հետեւեալ խօսքերով.

«Տիեզերական պատմութիւնը, պատմութիւնը այն իրողութիւններուն զորս մարդը կատարեց այս աշխարհիս մէջ, էապէս պատմութիւնն է այն մեծ մարդոց՝ որոնք աշխատած են այս երկրի վրայ: Անոնք եղան մարդոց ռահվիրանները, կաղապարողները, վարպետները, լայն իմաստով մը՝ պեղծողները այն ամէնուն՝ զոր մարդկութեան հսկայ զանգուածը նկրտեցաւ իրագործելու կամ անոր հասնելու: Այն ամէն իրերը զորս կատարուած կը տեսնենք աշխարհի մէջ, էապէս արդիւնքն են սրտագին նիւթականին, իսկ իրականացման եղանակը եւ յղացքը խորհուրդներու՝ որոնք թառած են աշխարհ զրկուած մեծ մարդոց մէջ, հոգին են ամբողջ աշխարհի պատմութեան: Ճիշդ այսպէս ընդունիլը մեծ մարդոց պատմութեան յօրինումն է:

ՏԱՆԴԷԻ ՆԵՐՇՆՁՈՒՄԸ

(Էջ 50 ԳԵՐԱԼԱՅԻ ԳՈՐԾԵՐԷՆ)

Տանդէի համար, երկրագունդիս վրայ հայրենի վառարան չկար: Թափառեցաւ ան հայրենիքէ հայրենիք, քաղաքէ քաղաք: Իր տխուր փորձառութեան ու յատկանշա-

կան խօսքերուն համեմատ «կեանքի ուղին չա՛տ անհարթ էր»: Թշուառները զուարթ ընկերակցութիւն մը չունին: Տանդէ չքաւոր ու տարագրեալ: Իր սէգ ու լուրջ բնաւորութեամբը, ցասկոտ խառնուածքովը, մարդոց հետ հաշտ ապրող մէկը չէր:

Հետզհետէ իր մէջ սա համոզումը գոյացաւ թէ ա՛լ իրեն համար բարիքի ակնկալութիւն մը չէր մնացած կեանքին մէջ: Դատապարտուած էր թափառելու անդադրում. զրկուած էր երկրաւոր ամէն սփոփանքէ իր ցաւագին տառապանքներուն մէջ:

Բնականաբար ա՛յնքան աւելի խոր պիտի դրոշմուէր իր մէջ հանդերձեալ կեանքի պատկերը: Բայց եւ այնպէս, այդ ահաւոր իրականութեան վրայ, իբրեւ խարուսիկ ստուեր մը՝ կը ծփայ այս աշխարհը իր ֆիորէնցաներով ու տարագրումներովը: Ֆիորէնձան յաւիտեան պիտի չտեսնես, բայց ապահովապէս պիտի տեսնես դժոխքը, քաւարանը, երկինքը: Ի՞նչ է Ֆիորէնձան, Աշխարհը, կեանքը՝ ամբողջը միանգամայն:— Յաւիտենականութիւն. հոս, եւ ոչ այլուր կը գտնես զքեզ ճշմարտապէս, եւ քեզի հետ ամէն իր,— ճակատագիրդ: Տանդէի մեծ հոգին, երկրի վրայ, հայրենի վառարան չունի. հետզհետէ չինեց ան իր հայրենի վառարանը հանդերձեալ աշխարհին մէջ...: Այլեւս ինք չէր կասկածէր այդ Malebolge եղտիւրի մասին, զոր իր մոռյո սահմաններովը, իր altiguaiովը պատկերացուց մեզի, և զոր ինք անձամբ տեսած ըլլալու էր: Տանդէի սիրտը այս ամէնով ընդերկար ուռած, իր միտքին ու անխօսուկ սոսկումին մէջ զայն թխսելով պայթեցաւ վերջապէս «միսթիք ու անզուգական» երգով մը, եւ այդ Աստուածային Կասկեղեցութիւնը՝ է՛ն նշանակելին արդի ամբողջ գրքերուն մէջ՝ անոր արդիւնքն է:

Այդ քերթուածը, ամբողջ քերթուածներու ամէնէն անկեղծն է իսկապէս, անկեղծութիւն, հոս ալ կը գտնենք արժանիքին աստիճանը: Հեղինակին սրտի տչքերէն ծնած է ան եւ ուժգնապէս կը թափանցէ մեր սրտին՝ սերունդներու երկար շղթա-

յուսմը կտրել անցնելէն վերջ: Վերոնայի բնակիչները, երբ զայն փողոցներուն մէջ տեսնէին, ունակութիւն ըրած էին իրենց՝ սա խօսքը զուրցել:

—Eccovi l'uom ch'e stato all' Inferno!
«Տեսէ՛ք, ահա այն մարդը որ դժոխքին մէջն էր»:

Ա՛հ, այո՛, դժոխքին մէջն էր, կեանքի դժոխքին մէջ, երկար ու դժնդակ կռիւններով ու վիշտերով:

Այն կատակերգութիւնները որոնք Աստուածային կը նկատուէին, այլապէս չէին կրնար կատարեալ ըլլալ:

H. DIETZ

Թրգմ. ԵՐՈՒԱՆԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՈՂԻՆ

Կեանքի մէջ յաջողելու ի՞նչ մեծ երաշխիքներ կը կարծէք որ ընծայէ Ճանաչողութեան Ոգին՝ որ կ'ամփոփէ իր մէջ՝ բոլոր ծանօթութիւնները, —եթէ ոչ գիտութիւնները, բայց մանաւանդ գործնական եւ գիտակից կշռողութիւն մը՝ որ մարդուն համար այն է, ինչ որ ամբողջ մեքենականութեան մը բազմատարր ու բարդ ճիւղաւորումներուն մէջ՝ միակ ու պզտիկ զսպանակ մը:

Ճանաչողութեան ոգին աւելի նուրբ եւ խորթափանց գիտակցութիւնն է քան դատողութիւնը (tact), և ասիկա շատ աւելի կ'արժէ քան քարոզուած բոլոր վերացական ու տեսական դասերը, եւ բնազանցական վարդապետութիւնները: Ան կ'ընդգրկէ՝ որչափ իրերու եւ մարդերու, նոյնչափ ալ բարոյական ու հոգեկան ձիրքերու ներքին յատկութեանց թափանցելու կարողութիւնը: Ճամբայ մը որ՝ ծանօթ է, կրնաս հոնկէ մութին մէջ ալ քալել: Նաւապետը, որ կը ճանչնայ իր կտրելիք ջուրերուն խորութիւնն ու ընթացքը, կրնայ վստահ ու աներկիւղ

վարել իր նաւը նոյն ծովերուն ո՛ր եւ է ուղղութեամբը: Անծանօթ եւ ծանօթ մարդերու հետ նոյն համարձակութեամբ ու վստահութեամբ չէ որ կը խօսինք: Եթէ կը ճանչնանք մեր դիմացինը, եթէ փորձած ենք անոր նկարագիրն ու տրամադրութիւնները, շատ մօտաւոր աստիճանով մը կրնանք նախատեսել անոր միտումը, դատումը եւ կարծիքը ո՛ր եւ է նիւթի վրայ. մինչդեռ վարանումի եւ չփօթութեան առաջին պահը կայ, երբ կը գտնուինք նոր դէմքի մը առջեւ:

«Կ'ուզէ՞ք որ ձեր հակումներուն ու մտածումներուն վրայ հաւանական՝ օրոշ կարծիք մը յայտնեմ, կ'ըսէ փորձ ու ապրած մէկը, ըսէ՛ք թէ ի՞նչ ազգէ էք, ո՞ր տեղացի էք, ի՞նչ գործ կ'ընէք եւ ո՞ւր ուսում առած էք»:

Ուրեմն, Ճանաչողութեան Ոգին շնորհիւ կարելի է գրեթէ գիտական ճշդութեամբ ու ապահով՝ մտնել անծանօթ միջավայրերն ալ. օրինակի համար՝ քալել անցնիլ երկիր մը զոր թէեւ առաջին անգամ կ'այցեւինք, բայց անոր վրայ ունինք բաւական մը ծանօթութիւն՝ տեսականապէս, նաեւ՝ դատելու եւ բազդատելու մեր կարողութեամբ՝ համանման մեզի ծանօթ երկրի մը ծանօթութիւնն ալ: Մեծ խուզարկուները, իրենց խիզախ ընթացքին մէջ կը հանդիպին վայրագ ժողովուրդներու, զորս չէին ճանչնար: Ճանաչողութեան ոգիով առաջնորդուած՝ նոյն ժողովուրդներու բարքին ու վարքին թափանցելով՝ անոնք կը յաջողին ոչ միայն անվտանգ ժամանակ անցընել, ապրիլ անոնց մէջ, այլ եւ անոնցմէ օգտուիլ, նիւթական առաւելութիւններ ձեռք բերել, գիտական ուսումնասիրութիւններ կատարել, եւլն: Բաւ է որ ընդհանուր գիծերուն մէջ գիտցուի այդ ժողովուրդին նկարագիրը, —բան մը որ ազգագրութեան շնորհիւ միայն կարելի է ձեռք բերել, —կարելի է անոր հոգեկան ու մտաւոր կարողութեան վրայ գաղափար մը կազմել. կշռել՝ օրինակի համար՝ թէ խիզախ ժողովուրդ մըն է ան կամ հլու,

որսորդ թէ երկրագործ, բնական եւ ֆիզիքական ինչ տրամադրութիւններ ունի, եւայլն:

Առանց այս ճանաչողական ոգիին, խաբկանքը, պատրանքը անխուսափելի է կեանքի մէջ. դիրքի, պարագաներու ստոյգ գիտակցութեան պակասը կրնայ մարդուս այն տեսակ քայլ մը առնել տալ՝ որուն տխուր հետեւանքներուն համար յաւէա ողբալու կը դատապարտուի ան: Կրթական, գիտական, գրական կոռւաններու վրայ ինչպէս եւ առեւտրական և շահասիրական ձեռնարկներու մէջ յաջողելու համար ալ աս չէ՞ անհրաժեշտ պայմանը: Երկու անոյեաններու մէջ, անոր գիտակից է իր դիրքին եւ դիմացինին ուժերուն՝ հաւանական պարտեալն է: Իսկ ան որ գիտակից է, կը ճանչնայ հակառակորդին գերակշռութիւնը, միշտ ջանանալնար կ'ըլլայ խուսափելու անոր յարձակումներէն: Մրցակցիդ արհեստական կարողութիւնը եթէ կրցած ես կշռել, չափել՝ ինքզինքդ անոր համեմատ կը տրամադրես և հոգ կը տանիս թերի, տկար, անպատրաստ չգտնուիլ:

Այսպէս նաեւ բարոյական աշխարհին համար. ինչ մեծ առաւելութիւն է հասկնալ թէ ան որուն հետ գործ ունիս, կեղծ ու շողովմ ժպիտ մը ցոյց կուտայ դէմքին վրայ՝ լոկ քեզ խաբելու համար: Վիճաբանող եր-

կու անձերու մէջ, ան որ կը հասկնայ թէ ինչ փաստերով զինուած է իր ընդդիմախօսը՝ ապահովապէս հակափաստերու աւելի զօրեղ պատնէշ մը կը կանգնէ անոր առջեւ: Հեղեղին դէմ առկալու բաւական թումբ մը հաստատելու համար պէտք է անոր մղիչ ուժը չափած ըլլալ:

Կեղծիքն ու ճշմարտութիւնը, թշնամին ու բարեկամը ճանչնալ՝ մեծ կարողութիւն մըն է որուն տիրանալու հոգ տանիլ կ'արժէ: Չխաբուիլ երեւոյթներէն, անոնց ներքին՝ հոգեբանական վիճակը տարրորոշել, կեղծիքին պատրանքներէն չլլանալ, անակնկալին առջեւ անպատրաստ չգտնուիլ, թափանցել հոգեկան խաւերու մէջ, իրերու ներքնածածուկ հանգամանքը բնորոշել, մէկ խօսքով՝ գիտնալ տարրալուծել ինչ որ կայ իր եսէն դուրս, բայց մանաւանդ աղէկ՝ չա'տ աղէկ կշռել իր իսկ ունեցած արժանիքը՝ եղածին պէս զայն արժէքնելու համար՝ իմաստուն եւ խելացի գործ է. հին դարերու փիլիսոփայութիւնը այս ճանաչողութեան ոգին է գոր խտացուցած է Սոդոնի երկու հռչակաւոր բառերուն մէջ. Մանիր զեզ: Ու այդ ճանաչումը մեր եսէն անդին մինչեւ տիեզերքի անհունութիւնները որքան տարածուի, ընդլայնուի, այնքան մեծ կ'ըլլայ մարդուս իմաստութիւնը և յաջողութիւնը:

ՍՄԲՍ ԴԱԹԵԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԵԱՆ ԿԱՏԱՐԱԾ

ՀՈԳԵՒՈՐ ՅԵՂԱՄԵՐՄԱՆ ԸՆԹԱՅԵՆ ՈՒ ԱՐԴԻՒՆՔԸ

ՀՈՌՈՄԷԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ

ՊԱՏՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Երբ Հռոմէական հին տիրապետութիւն՝ աշխարհավարական եւ պատերազմական զօրութեամբ իր ծայրագոյն մեծութեան էր հասել, նոյն աստիճան էլ կրօնական և ընկերական վարքով, բարքով անբարոյականութեան ցածութեան էր իջել: Ամբողջ այդ

Հռոմայեցիք Եպիկուրին հարազատ հետեւողներն էին եղած, այսինքն չափազանց ուտան ու խման, լիտի ու անառակ: Իրանց սկզբունք էին արած թէ մարդուս վարելու կեանքը, պէտք է որ խրախճանք լինի, այսինքն կեր ու խում. իսկ առաքինութիւնը

իրրեւ համեմունք խրախուժեան, պարկեշտութիւնն ու ժուժկալութիւնն էլ՝ իբրեւ տեւողութեան կարելիութիւն։ Խնջոյքներու համար ոսկւով եւ գոհարներով զարդարուն սրահներ, պայծառապէս հագուած սքռած մարդիկ, պակշտ կանանց հրապոյրք, փառաւոր լոգարան ու բաղնիք էին, այդ քրիստոնէութեան հոգեւոր, յեղաշրջման ժամանակ Հոռոմայեցոց փառասիրութեան ազնիւ ու վսեմ առակայքը։ Այդ ժամանակուայ աշխարհիս մարդոց պաշտելի առարկայն էր միայն ուժն ու զօրաւորութիւնը։ Զօրաւորութիւն բաւ էր իրանց ձեռք բերելու համար ինչ որ առաջ մարդիկ աշխատութեամբ եւ վաճառականութեամբ էին չահած։ Միջերկրական ծովու շուրջն եղող ողջ երկիրները դրանց տիրապետութեան ներքեւ էին եւ որոնք ահռելի կերպով ապականութեան մէջ էին ընկղմած։

Բայց քրիստոնէութեան հաւատքի եկող քրիստոնեաները, փոխանակ ահ կրելու Հոռոմայեցիներէն, կարգաւորուում են և, ընկերակցութիւնք են կազմում և ամէն քրիստոնեայ իր ինչքն ու վաստակը հասարակաց է անում, օգնելու համար որբւարիններուն, հիւանդներուն եւ կարօտներուն։ Հոռոմէական աշխարհի ամէն կարգի մարդիկ դեռ քրիստոնեայ չէին եղել, եղողներն էին առհասարակ զօրականները, վաճառականները և օրէնսգէտները, որոնք իրանց գործնունդն ու ընտելութեամբ՝ կեանքի փոփոխութեանց աւելի են ենթակայ և իրանց խելք ամէն բանի հասուն է լինում, իսկ գիւղացիք շատ յետոյ են քրիստոնեայ լինում։ Ուստի և այդ նոր քրիստոնեաներուն արած փանքերով մի նոր և բարոյապէս զօրաւոր ընկերականութիւն է առաջ գալիս, նոր ենք ասում, վասն զի այդ ընկերականութեան նման մի բան ամենեւին չէր տեսնուած նախնի ժամանակներում։ Բարոյապէս զօրաւոր՝ վասն զի մասնաւոր եկեղեցիներն որոնք առանձնակի էին առաջ, շատ շուտով իրարու հետ են միանում իրարու օգնելու համար։ Ահա՛ այդ կարգաւորութեամբ քրիստոնէական յեղաշրջումը իր յաղթանակը տանում է, Պաղես-

տինէն սկսած՝ իր ընթացքն է անում, Ասորոց երկրով, Կիպրոսով, Յունաստանով, Իտալիաով, Գաղղիաով, Սպանիաով մինչեւ Մեծն Բրիտանիա, իսկ հարաւու կողմէն Եգիպտոսէ կուրէնիա և Կարթագինէ։ Բայց պէտք է ասենք որ, Հոռոմայեցոց զինուորական տիրապետութիւն իր կատարին հասնելէն յետոյ, ընդհանուր խաղաղութիւն էր տիրած նուաճուած ազգերու միջին և այդպէսով իրանց մէջ բարեկամական զգացմունք էր առաջ եկած։ Այդ պատճառով դրանց հանգամանք ձեռնտու էր քրիստոնէական նոր սկզբունքն իսկոյն եւեթ ընդունելու, մանաւնդ որ, առաջնաւորները միանգամայն ամէն կողմ տարածուեցան և իրանց աշակերտներն էլ իրանց հետեւեցան և այդ կրօնական յեղաշրջումն իր կատարածին հասուցին։ Այո՛, քրիստոնէութեան այդ միայն հոգեւոր ծաւալումը ոչ մի իմաստուն մարդ կամ փիլիսոփայ միմիայն կենդանի խօսքի զօրութեամբ չէր կարող եղած կատարել։ Իրաւ է որ այդ քրիստոնէական յեղաշրջումը հոռոմէական աշխարհում սահմանափակուեց, Հոռոմ՝ որ տեղ պնդում են թէ Պետրոս առաքեալ մեռած լինի, եւ ոչ Երուսաղէմ, որ տեղ մեր Փրկիչն է մեռել, նոր կրօնքին մայր քաղաքն է լինում։ Աւելի քան է համարուել այդ տիրապետական քաղաքում հաստատել քան թէ Գերթսեմանի և Գողգոթա բլրի վրայ, որոնց յիշատակն սուրբ է։

Քրիստոնէութեան առաջին դարերում, քրիստոնեաներու պաշտամունքն էին, փառաբանութիւն եւ երկրպագութիւն միայն Աստուծոյն, վարուց և բարուց սրբութիւնն ու սէր՝ առ ընկերն։ Այդ ընթացքով շատ շուտով, միայն քարոզութեամբ համոզելով քրիստոնէութեան հաւատքը զգալի կերպով տարածուեց գրեթէ ծանօթ աշխարհին ամէն կողմեր։ Բայց միեւնոյն ժամանակ էլ այդ ժամանակուայ Հոռոմայեցի ջոջերու կողմէ հալածանքն էլ սկսուեց, վասն զի դրանք տեսան որ, այդ քրիստոնէական զորութիւնը իրանց թշուրջին հակառակ է, ուստի և որքան քրիստոնեաներն աճում էին եւ բազմ-

մանում, այնքան էլ հակառակորդները իրանց հալածումները կրկնում:

Ժամանակ մը հակառակորդ Հոգ-մէացիներու կողմէ այդ հալածանք խիստ սաստկացաւ, այն աստիճան որ քրիստոնեայք ի հարկէ իրանք իրանց խօսքով պաշտպանել սկսան: Շատ հրահանգիչ է գիտնալը թէ ինչպէս էին պաշտպանում իրանք իրանց այդ կատաղի և ահոելի տանջանքներ կրող քրիստոնեաները: Մեր, երտասարդ, պատանի տղայ, կին, կոյս աղջիկ, մատաղ աղջիկ ամէնքն էլ անխնայ տանջում էին: Քրիստոնեաներու առաջին խօսքն այս էր իրանց հալածողներուն թէ իրանք օտարակալներ են քս երկրին վրայ եւ թէ իրանց երկիր երկրնքունն է ասում էին: Միայն խնդրում էին որ իրանց չդատապարտեն առանց իրանց խօսքեր լսելու և թոյլ տան իրանց որ իրանք իրանց պաշտպանեն:

Դատապարտուած քրիստոնեաները ցանկանում էին իրանց խօսեցնել այն պատճառով որ, իրանք իրանց պաշտպանելու ժամանակ իրանց ընդունած հաւատքն ու կրօնքը զատուորներուն քարոզեն: Այս սուրբ գրքերն, ասում էին, մեզ ուսուցանում են որ միայն մի Աստուած կայ, որ աշխարհս ոչնչէ ստեղծել է և թէ աներեւան Աստուած է, սակայն անդադար երեւում է իր արածներուն եւ իր գործերուն մէջ: Աստուած ինքն իրան կայ: Անհուն տիեզերքը դուրս է բերում նրան մեր աչքի առաջն է դնում: Նա վարձատրում է ու պատժում մարդկանց ըստ իրանց արժանաւորութեան: Նա յարութիւն պիտի տայ մեռելոց և թէ որ արդար են՝ երանութիւն, իսկ թէ որ մեղաւոր՝ տանջանք եւալին:

Մենք մի Աստուծոյ ենք հաւատում եւ յաւիտենական երանութեան ենք սպասում, ասում էին: Ոչ թէ միայն մարդկանց համար ենք աղօթք անում, հապա նաեւ խաղաղութեան: Սուրբ Գիրքն ենք կարդում մեր հաւատքը զօրացնելու համար, մեր խելքն ու միտքը դէպ ի Աստուած ենք վերացնում եւ Աստուածային յուսով ենք ա-

պահով: Մենք եպիսկոպոսներ ունինք մեր ժողովներուն առաջնորդ, որոնց մենք ժողովակալներս ընտրութեամբ ենք նշանակում: Ամէն ամառ խի, ամէնքս էլ մեր նուէրները մեր կամքով անում ենք: Այդպէս ժողոված արծաթը՝ ամենեւին ուտելու խմելու համար ժողովուած չէ, հապա աղքատները սնուցանելու, կարօտեալները խնամելու, ծերունիները պահպանելու, որոնք իրանց երիտասարդութեան իրանց ընկերներուն ծառայութիւն են մատուցած: Օգնութեան հասնելու նրանց, որոնք իրանց գոյքն ու ինչքը ծովումն են կորուսած, կամ թէ դատապարտուած են հանքերու մէջ աշխատիլ: Այդպէս ամէն բան հասարակաց է մեր մէջ, բացի մի բանէ, կանանցմէ: Վաղուան օրը մեռնելուն համար, այսօր չենք խրախանում, և այնպէս շէնքեր էլ չենք կառուցանում, իբր թէ միշտ պիտի ապրինք: Մեր կեանքի նպատակն է անմեղութիւն, արդարութիւն, համբերութիւն, սրբութիւն եւ մոլեկալութիւն:

Այդ հանգամանքումն էին քրիստոնեայք, քրիստոնէութեան կատարած հոգեւոր յեղաշրջումէն փոքր յետոյ, երրորդ դարումէջ: Այո՛, հէնց նոր էր այդ մեծ արդիւնք ձեռք բերուած եւ արդէն այդ աշխարհում լիքն էին բազմութեամբ, քաղաքներում, կղզիներում, գաւառներում, նոյնպէս ժողովրդներու, Հռոմայ գիւղերու, հրապարակեալու եւ մանաւանդ բանակներու մէջ քրիստոնեայք խճողուել էին: Հռոմայեցի հեթանոսներուն՝ միայն իրանց մեհեաններն էին մնացած:

Ահա տեսանք, քրիստոնէութեան կատարած հոգեւոր յեղաշրջումն: Իր ընթացքով ինչ արդիւնք ձեռք էր բերած քրիստոնէական կրօնքը, երրորդ դարում չարաչար հալածանք էր կրում ինքն իրան պահպանելու համար: Այսուհետոյ պիտի տեսնենք նրա հանգամանքը՝ երբ վերջապէս հալածանքը դադրած եւ քրիստոնէութիւնը հոգեւորապէս զօրաւոր եղած էր հռոմէական աշխարհին մէջ: Այդ էլ յաջորդ թերթով առաջ կը բերենք:

ՄԱՐԿԻՍԱՍ ԱՂԱԲԷԳԵԱՆ

ՔԱՌՄԵՆ ՍԻԼՎԱ

ՌՈՒՄԱՆՓԱԾ ԳՐԱԳԷՏ ԹԱԳՈՒՀԻՆ

ԻՐ ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔԸ՝ ՄԱՆԿՈՒԹԵՆԷՆ ՄԻՆՁԵՒ ՀԻՄԱ

Ի ԲԵՐ ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՒ Ի ԲԵՐ ԳՐԱԳԷՏ

ԻՐ ՊԱՏՈՒԱԿԱԼ ՕՐԻՈՐԴԻՆ՝ ՀԵԼԷՆ ՎԱՐՍՈՒՔՍՐՈՒ

«ՎԵՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԵՐԸ ՈՐՈՆՑ ՀԱՆԴԻՊԱՄ ԵՄ», ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔԷՆ

Բ.

«Կէս ժամ հտքը, Հօհէնցօլէրնի իշխանը մեր մասնաւոր սենեակը եկաւ, և դուռէն ներս մտած ատեն ձեռքս համբուրեց, մինչ իմ չրթունքներս վայրկեան մը դողդղացին, իր վար հակած ճակտին առջեւ: Ան ատեն գիտցաւ ան թէ՛ իմ ընտրուած ամուսինս է: Աս անգամ միշտ ինք խօսեցաւ: Ես չփութած լուռ կը մնայի, բայց ուշադրութիւնս իր ամէն մէկ բառին վրայ էր: Սէրի ո՛չ մէկ վանկ, յարգամեծարութեան ո՛չ մէկ երկսայրի խօսք արտասանեց ադ միջոցին: Մերը սիրային ամուսնութիւն մը չէր, այլ միութիւն մը՝ հիմնուած անձնագոհութեան, պարտականութեան եւ բուռն ըղձանքի մը վրայ ընելու համար մեր, ձեռքէն եկածը՝ հանդէպ իրարու եւ հանդէպ ան ազգին զոր արդէն կը սիրէի:

«Ադ գիշերը իսկ, իշխանը Ռումանիա դարձաւ: Երեք չարաթ ետքը, ետ պիտի դառնար, զիս հետը տանելու, իբր իր կինը: Երբ ան մեկնեցաւ, կախարդանքը՝ որով պաշարուած էի, քայքայուեցաւ: Անքուն գիշերներ եւ անհանգիստ օրեր անցուցի, տատամեղով ան քայլին վրայ՝ զոր անչափ յախուռն կերպով առած էի, եւ մտածելով թէ ինչ պիտի ըլլար իմ ապագաս, մէկու մը քովը որ զիս անչափ քիչ ճանչցած էր, եւ անձանօթ ու չա՛տ հեռաւոր երկրի մը մէջը: Խստաբարոյ Հօհէնցօ-

լէրններու աս ժառանգորդը իմ զգացումներէս ու կարծիքներէս որո՞նց պիտի մասնակցէր, եւ իմիշտ չը՞ պիտի խրաչեցնէին ու նոյն իսկ վիրաւորէին զինքը:

«Ես արդէն բանաստեղծ մըն էի, եւ տոգորուած էի,—իմ երկրիս սրատես ժողովուրդին եւ Հէլէնա Մեծ Դքսուհիին շրջանակին հետը չփուելով,—առաջդիմասէր զաղափարներով: Աչքի առջեւ բերելով իր ցեղը պարուրող աւանդամոլութեան շղթան եւ իր սկզբունքները, աս մտածումները զիս կը տանջէին»:

Բայց եթէ եղիսարէթ իշխանուհին աւելի խորապէս մտածէր, պիտի յիշեր թէ Կարոլոս իշխանին հօգիին մէջը բաց տեղ մը կար առաջդիմական ազնիւզգացումներու համար: Ան ո՛չ մինակ զաւակն էր բարձր ու հպարտ գերաւորանի մը, այլ ընտանիքի մը զոր պատմական մեծ դէպքեր հռչակաւոր ըրած էին: Ռումանիաի թագաւորին երակներուն մէջը ֆրանսական արիւնը կը հոսէր:

Տասնըիններորդ դարու սկզբնաւորութիւնէն հազիւ քիչ մը առաջ, իր մեծ մայրը՝ Ֆէնի Մուշար՝ դեր մը խաղացած էր ֆրանսական պատմութեան մէջը, խառնուելով օրուան ամէնէն խիղախ ժողովուրդին հետը: Իր իմացականութիւնը եւ դիւրահամբոյրութիւնը, միացած՝ Ժօզէֆինի՝ Կայսեր հետը ամուսնութեամբը անոր հետը ունեցած խնամութեան՝ իրեն առած էին դիրք մը

զոր մինակ իր ծնունդը երբեք չի պիտի կըրնար ձեռք բերել։ Աս խիզախ հերոսուհիին արքայական գերդաստանի մը մայրը ըլլալը՝ մէկն է Գրանսայի Առաջին Կայսրութեան ամէնէն եզական գէպերէն։ Դարձեալ աս հօրենական մեծ մօրմէն է որ թագաւորը կը պատկանի Ծրանսայի ան քաջարի գիւղացիներու սերունդին, ուրկէ ցայտեցին ամէնէն գեղեցիկ հերոսները։ Ռումանիայի Եղիսաբեթ թագուհին պահեց իր սիրտին միւս կողմէն ան խոստումը՝ զոր տուաւ աշնան ան օրը՝ երբ առաջին անգամ ծանօթացաւ իր ապագայ ամուսինին ու ճակատագիրին։ Հիմա որ ա՛նչափ տարիներ անցած են, իր հպատակները կրնան միաբերան պատասխանել.— «այո»։ Իր նոր երկիրը գալուստի առջի վայրկեանէն, անոր կեանքը եղած է յարատեւ ջանք մը՝ հասկնալու ըզձանքները եւ ներշնչումները ժողովուրդի մը՝ որուն երակներուն բարախումբին ա՛նչափ երկար ատեն ու մօտէն ունկնդրած է որ, ինքն իսկ Ռումանացի մը եղած է։

Երբ ան Դանուբի ափունքները հասաւ, երբ սպիտակագլուստ գեղջուկները երեւցան իր աչքին առջեւ, իրենց գօտիներուն մէջը միւսած արծաթապատ դանակներ, եւ իրենց մուշտակէ գտակներուն մէջը սիրամարգի փետուրներ, երբ շողշողուն տարազներով կիներ իր վրայ խուժեցին զինքը բարեւելու, իրենց հպարտ գլխուն առած՝ լերան մէգի շէտ նուրբ շղարներ, երբ գեղջուկի գեղանիներ իր առջեւ ազգային պարը կը դառնալին, երբ հնազգեաց ցիկաններ հազար տարուան եղանակներ երգեցին, Եղիսաբեթ թագուհին իր սիրտը անմիջապէս նուիրեց գեղջուկ ամբողջին, որուն բարի գալուստի մագթանքներովը կ'ողողուէր։

Երբ առաջին անգամ տեսայ թագուհին, կամ, աւելի ճիշդը, երբ առաջին անգամ իր քովը տարուեցայ, տակաւին կատարեալ տղայ էի։ Յաճախ տեսած էի զինքը պողոտաներուն մէջը, եւ ան ատեն, թէպէտ տակաւին հինգ կամ վեց տարեկան էի, միշտ ուրախութեամբ եւ վիշտով խառն սուր զգացում մը կ'ունենայի, որ իմ ամբողջ չնչին

էութիւնս կը ցնցէր։ Իր ճառագայթող ժպիտը, փափուկ՝ քնքուշ աչքերը, մազերու ալեծածան կոհակը, իմ աչքիս առջեւ կը ծածանէր՝ պերճութեան ու մեծութեան տեսիլքի մը պէս։ Ու ան իմ թաքուն կուռքս եղած էր։ Ութը տարեկան եղած ատեն, զեռ նոր ազատած ըլլալով ա՛նչափ վտանգաւոր հիւանդութենէ մը՝ որ մինչեւ անգամ բժիշկներուն ամէն յոյս կտրել տուած էր, թագուհին փափաք յայտնեց ճանչնալու ան պղտիկ աղջիկը, որ ամբողջ վեց շաբաթներ իր ծնողքին մեծ վախ պատճառած էր եւ զրադեցուցած Պուքրէշի համայնքը, որ աղ ժամանակ մեծ ընտանիք մը մինակ կը կազմէր։ Սուղուած մազերով ու կիթոռ ոտքերով, մօրս ձեռքէն կախուած, պալատին խոշոր սանդուղներէն վեր ելայ, եւ հոն, հեւացող շունչով մը ու կատաղի ու անձկոտ ուրախութիւնով՝ գտայ դարձեալ կուռքըս։ Երբ իր ճառագայթող դէմքը իմ կողմս դարձաւ, ան իր թեւերը բացաւ եւ ես անոր կուրծքը թռայ, ինչպէս նորածին թռչուն մը իր բոյնը կը թռի։ Ու թագուհին գլուխէն իմ խղուած գլուխս, եւ ես արտասուալից աչքերով պատմեցի իրեն թէ, իմ երկայն մազերս կտրտեցին, թէ մայրս գանգուռներս դրաւ բարձիս տակը, ուր կրնամ զանոնք փայփայել։

—Հոգ չէ՛, պատասխանեց Քառմէն Սիլվա, դուն պղտիկ բարի աղջիկ մըն ես, եւ պղտիկ բարի աղջիկներուն մազը չուտով կուգայ։ Դուն չուտով մազ պիտի ունենաս նորէն։

—Բայց ես կը սիրեմ զայն, ուրիշ երկայն մազ չե՛մ ուզեր ես, որովհետեւ իմ կտրուած մազս կ'ըլլայ որ կը տխրի տեսնելով ուրիշ նրկայն մազ սիրելս։

Թագուհին մեղմիկ խնդաց աս խօսքերուն եւ մրմնջեց։

—Իրաւ բանաստեղծի մը թոռն է աս աղջիկը։

Ետքէն երբ մեծցայ, թագուհին պատուակալ օրիորդը եւ ընտրուած ընկերուհին եղայ, սիրուելով իրմէ ատկէ ետքը այնչափ, իբր թէ առաջ սիրուած չըլլայի։ Ատիկա

պատճառ եղաւ իմ կատարեալ անշատութիս՝ մօրմէս ու ընտանիքէս, եւ սակայն չառքիչ անգամ լացի, որովհետեւ թագուհին ընկերակցութիւնը, անոր խօսքերը և ժպտանքը ինծի համար ամէն բան էին:

Սինաիի մէջը, ուր լեռները արեւելեան չքեղութիւնով ու յուշերով ակաղճուն են, օրօրուելով ժայռերէն վար գահավիժող հեղեղներուն համար խոխոջէն, թագուհին գերազանցապէս գործօն կեանք մը անցուց: Ան գործերը, ու, մասնաւորապէս գրութիւնները գորս գլուխ հանեց, գերազանցեցին ամենաճարտար մէկու մը ընելիքը: Շատ անգամներ գտած եմ զինքը, առտուան ժամը ութին, նստած գրասեղանի մը առջեւը, որ ծածկուած կ'ըլլար թուղթի թերթերով, օրոնց վրայ իր խիզախ գրիչը խիտաւխիտ տողեր չարած էր, ու լամբարը զոր մօռցած էր մարելու՝ արեւծագին տակաւին կը վառէր իր քովը: Իր ճերմակ հագուստ-կապուստին մէջը՝ ձիւնաթոյր ու քնքուշ, ոտքի կ'ելլէր ան, ձեռքը ճակտին տանելով, իբր թէ վանելու համար անկէ տեսիլներ և արագ շարժուածքով մը կը թռէր պատշգամը առաջնորդող բաց դուռները, ծծելու համար առտուան զեփիւռը, զօծուած արեւին ճառագայթներովը ու շոճիններու բուրումովը: Ու իր պարտականութիւններուն համար միշտ արթուն՝ ձեռքը անձկանօք կը մխրճէր իր առջեւը դիզուած թուղթերու կոյտին մէջը, — խնդրագիրներ, փափաքներ, աղերսներ, օգնութեան սրտագին կոչեր, գթութեան ու շնորհի խնդրանքներ, որոնք ամէն առտու կը ժայթքեն իր ժողովուրդին կուրծքէն, տեղալու համար իրենց վեհապետին վեհափառ ամուսինին սիրտին մէջը:

— Երէկուան ձեր ընդունած երկու կիները ինձմէ ինչ կ'ուզէին: Հասկըցա՞ք թէ ինչո՞ւ պատուակալ տիկիներէս մէկը տխուր կ'երեւար թէյի առտեն: Հարցուցի՞ք թէ օգուտ մը ըրած է հետեւակ զինուորին համար պատրաստած դեղս: Իսկ դռնապանին մանչը դեռ հիւանդ է: Ա՛ռ աս գիրքը՝

որուն մէջը կիւսական գեղեցիկ պատմութիւններ կան. կեցի՛ր որ անունս գրեմ մէջը, ըսէ՛ անոր որ թագուհի մայրը զրկեց: Ո՛րչափ կ'ուզէի Պախի կտորներէն մէկը զարնել հիմա, բայց հիմա գործի պէտք է նախ: Նայէ՛, տես ի՛նչ կ'ուզէ սա խեղճ մարդը: Արձակու՞մ, կարծեմ թէ մաքուր օդ կ'ուզէ: Օ՛հ, մտածել որ մեր ծծած աս օդէն ու արեւէն զրկուածներ կան: Եւ տոյրկա՞ւ. ա՛ս ալ այրի մըն է, ա՛նչափ աղքատ, ու հինգ զաւակ ունի... անոնք աս պահուս անօթութենէ կը մեռնին... հի՛նգ զաւա՛կ:

Հառաչ մը, ու թագուհին գլուխը անգին կը դարձրնէ:

Կը գուշակեմ իր մտածումները. — Հինգ զաւակ եւ աղքատութիւն, մինչ ես, որ սքանչելի բնակարան ու միլիոններ ունիմ, մէկ զաւակ մը միշակ ունեցայ եւ ան ալ առնուեցաւ ինձմէ:

Բայց աս մօայլ խորհրդածութիւնները կ'անհետանան, եւ թագուհին մեծ եռանդով ինքզինքը կուտայ առտուան գործերուն: Յետոյ ոտքի կ'ելլէ, կը պտտի հոս հոն, առտուան մարզանքներ ընելով: Յետոյ կը յանձնուի նորէն իր գրական գրադումներուն, սեւեռամտածումը ունենալով ուսմանական հէքեթները եւ ուսման ժողովուրդին ոգին բովանդակ աշխարհի ծանօթացնելու:

— Գեղօն մը պիտի գրեմ, կ'ըսէ, գեղեցիկ գաղափար մը միտքս գրաւեց: Մանկամարդ աղջիկ մը կարմիր գօտի մը կ'ասեղնագործէ իր խօսեցեալին համար որ պատերազմի գացած է: Ան բոլոր կարմիր պտուղներուն հիւթը և բոցին գոյնը կ'առնէ, որպէսզի իր շինած գօտիէն աւելի կարմիր ո՛չ մէկ բան գտնուի: Բայց գիշերանց պառակին մը կուգայ եւ պտուղներուն ու բոցին չափ կարմիր հեղուկ մը կուտայ: Աղջիկը կը խմէ զայն եւ ահա ադ վայրկեանին իր սիրականը կը մեռնի: Պառաւ կինը Մահն է՝ որ աղջկան կու-

տայ իր նշանածին կենդանի արիւնը :
Հիմա աղջկան անունը Տիմիսթրա՞ թէ
Սթանա դինմ :

— Բայց ներեցէք , Տիկին , Ձեր վեհա-
փառութիւնը ուշ մնաց . ժամը գրեթէ մէկն
է : — Թագուհիին առաջին սպասեակն է որ
կ'ըսէ աս խօսքերը , մինչ ան զարդասեն-
եակէն ներքնասենեակ կը մտնէ :

— Գրեթէ մէկը . . . և մենք անչափ մեծ
բազմութեան մը հետը պիտի ճաշենք :
Շուտ , գնա՛ հագուէ դուն , եւ միւսներուն
ալ ըսէ որ ինծի չափ շուտ հագուին :

×

Ամէն անձի կեանքին մէջը մշտատե-
ւիշտ մը կայ , տիրապետող ցաւ մը՝ ուրկէ
կը չափուին բոլոր միւս դժբաղդութիւնները :
Ռուման ազգը Աւագ Հինգշաբթի օր մը ող-
բացաւ ան տղեկին վրայ , որ Պուքէշի արքա-
յական պալատին մէջը անկենդան պառկած
էր : Իր սրտահատորին սնարին քովը՝ մայրը ,
ծնրադիր , կը մրմնջէր .

— Աստուած իմ , Աստուած իմ , չե՞ս
կրնար ազատել զիս աս ժամուս սա ա-
նագորոյն ցաւերէն : Ան՝ ամէն աղեր-
սանքներով՝ որոնք երկրէն քեզի կը
բարձրանան , կը խնդրենք Քեզի որ յի-
շես թէ նոյն աս օրը դուն մեզի համար
չարչարուեցար : Դո՛ւն ալ լացիր , ինչ-
պէս ես հիմա կուլամ , և ճակտիդ վրայէն
սրբեցիր կայսակները՝ ինչպէս հիմա ես
կը սրբեմ : Ջաւակս ինձմէ պիտի առ-
նեմ , Աստուած իմ , Աստուած իմ , թո՛ղ
Քու կամքդ ըլլայ : Բայց չա՛ն ծանր
կուգայ ասիկա ինծի :

Եւ մինչ մայրը աս խօսքերը կ'ընէր , մա-
համերձ տղեկը կը մրմնջէր մեղմօրէն :

— Ո՛րչափ անուշ , ո՛րչափ գեղեցիկ է ,
մա՛յրիկ : Պարտեզ մը կը տեսնեմ , իմ
սիրած բոլոր պարտէզներս , աս սիրա-
կան երկրին բոլոր պարտէզներ՝ կը
տեսնեմ : Սինաիայէն ջուր բեր ինծի որ
խմեմ . . . ո՛րչափ երջանիկ եմ . օ՛հ , իմ
սիրակա՛ն , սիրակա՛ն Ռումանիաս :

Ու տղան գնաց իր տեսած պարտէզները ,

և խմեց յաւիտենական կեանքի ան լեռնա-
յին պա՛ղ ջուրը՝ որուն կը պապակէր : Ռու-
ման ազգը տակաւին կ'ողբայ ան պզտիկ
աղջկան վրայ , զոր անչափ սիրած էր որ ,
ուրիշ ո՛չ մէկ արքայագուն իրենց սիրտե-
րուն մէջը պիտի տիրէ , որչափ « պզտիկ
Մարիա Իշխանուհին » : Ան տարուեցաւ հանգ-
չիւ բլուրի մը գագաթը : Հոն , հողին կուրծքին
վրայ , որուն լուսթիւնը կ'օրօրուի քաղաքին
հեռաւոր ժխորէն , մատուռ մը շինուած է ,
ուր մարմարէ արձան մը կը կանգնի ու ցոյց
կուտայ ան մանտրտիկ ոտքերը՝ որոնք ան-
չափ կարճ միջոց մը յաւիտեացան կեանքի
պարտէզներուն մէջը , եւ անչափ քիչ ծա-
ղիկներ քաղեցին երկրէս : Դուրսը , մարգա-
ղարդ հողակոյտին վրայ , ճերմակ խաչ մը
իր շուքը կը ձգէ . ադ խաչին շուքին վրայ՝
եղիսարեթ Թագուհիին սիրտը խաչուած է :

Բայց Թագուհին՝ իր ճակատագիրին ու-
ժէն աւելի զօրաւոր կորով մը ցոյց տուաւ ,
և իր պարտականութիւնները անա՛նկ մը
կատարեց որ , կարծես թէ իր կորուստէն
ետքը բոլոր իր ժամերը զուրկ չէին յոյսէ
և լոյսէ : Ան՝ որուն ինայուեցաւ մարդկային
երանութեան ա՛ղչափ պզտիկ մաս մը , ճա-
շակեց լուռ մարտիրոսութիւն մը եւ անվե-
հեր յուսահատութիւն մը : Իր տառապան-
քին կ'սկսէր ցիւ հանգամանքին վրայ գա-
ղափար մը կազմեցի , երբ օր մը ըսաւ ինծի .

— Օ՛հ , տղոց ան պարահանդէսը , ո-
րուն նախագահեցի առաջին անգամ ,
զաւկիս մահէն հազիւ տարի մը ետքը :
Ադ պարահանդէսին նուագը տակաւին
կը թրթռայ յիշողութեանս մէջը : Պըզ-
տիկ ոտքերու զոփիւնը՝ սիրտիս կը
զարնուէր կոակէ անձրեւի մը պէս : Ու
եւ թեւերս կը բանայի և մինիւնիկ տղա-
քը կուգային կուրծքիս վրայ թառելու :
Անոնք ամէնքն ալ աղջիկս կը յիշեցնէին
ինծի . անոնցմէ մէկը անոր պէս կը
համբուէր , ուրիշ մը գրեթէ անոր ձայ-
նին շեշտերովը կը խօսէր , սակայն
դարձեալ չէի գտնէր աղջկանս շնորհը ,
ժպիտը և ան վառվառնութիւնը՝ որ ի-
րեն սեփական բան մըն էր : Ո՛հ , պէտք

էր որ ես մայր մը ըլլայի: Ես ստեղծած էի մեծցնելու եւ սիրելու մարդկային հոգի մը, որ իմ հոգիէս ծնունդ առած ըլլար:

«Մտածե՛լ որ ես ադ երջանիկ կիներ էի, որ մայր մըն էր, երբ ան կ'ապրէր տակաւին: Մտածե՛լ որ, ես ան կիներ էի, զոր կը տեսնեմ անցեալին մէջը, իր պզտիկ աղջիկը ծունկերուն վրայ բռնած անոր ցոյց տալով արեւը, լուսինը եւ փողոցի մարդիկը: Ե՛ս ադ կիներ էի, եւ ուրախութեամբ ինչո՛ւ բարձրաձայն չէի պոռաւ:»

Քառուկն Սիլվա, իր հոգիին մէջը մշտապէս տիրող աս տխրութեանէն զուրս, գուարթ է: Իր ջիղերուն կորովը ապշեցուցիչ է: Եւ իրեն զիմովներուն հանդէպ անչափելի կերպով լայն գութ, խանդավառութիւն եւ հետաքրքրութիւն ցոյց կուտայ: Ամէն անգամ որ կեանքի ահոելի իրականութեանց դէմ ճակատ ճակատի եկած է, մարտնչած է պարագաներուն դէմ, ո՛րչափ ալ ահարկու ըլլան անոնք: Եօթնասունական թուականներուն՝ հիւսնալի գթութեան քոյր մը հանդիսացաւ ան, ցոյց տալով վերաւորեալներուն հանդէպ ան խնամքը՝ զոր վիրաբուժներու պաշտօնապէս օգնական հիւանդապահներ կուտային, հիւանդանոցի տխրատեսիլ յարկերուն մէջը: Ուրիշներու չափ խստամբեր աշխատեցաւ, մոռնալով աստիճանը ու փափկանկատութիւնները:

Խեղճե՛րը, կ'ըսէր, քանի՜ հատին մեռնիլը տեսայ եւ մինչ անոնց ձեռքերը խաչածեւ կը դնէի կուրծքերնուն վրայ, կը մտածէի ան անձկոտ մայրերուն ու կիներուն վրայ, որոնք կը սպասեն անոնց հեռաւոր ձիւնապատ գիւղերուն մէջը, ու իրենց յոգնած մատներով կը համրեն օրերը ան ահաւոր ձմրան, որ անչափ քաջեր առաւ տարաւ:

Ու մինչ թագուհին կը խօսէր՝ Ռուսանիա կը պատասխանէր. — «Օրհնեա՛լ ըլլաս դուն, ո՛վ թագուհի»:

ԱՐԲ.

ՄՈՆՈՐԱՆՔԸ — (ՆՈՐԱ.Վ.ԷՊ)

Արեւը իր լուսաշող ցօլքերը կ'ամփոփէր հետզհետէ, մայրամուտի կողմը, ու իրիկնամուտի թանձր քողը կը վարագուրէր դէմի մարգերուն տեսարանը:

Քոյր Իրէն ոտքի ելաւ խկոյն. ցնցող բան մը ունէր իր ներսը, ու անստուգութեան մը ճգնաժամին առջեւ կը գտնուէր: Իր անթարթ նայուածքը անգամ մըն ալ սեւեռեց պատուհանէն զուրս, ուր մօտալուտ մրրիկի մը սպառնալիքը՝ իր հոգին կը վրդովէր, ու բնութեան սեւ դժնէութիւնը իր յոռետեսի հակունկերուն հետ տխուր համաձայնութեամբ մը կը ձուլուէր:

Ի՞նչ պիտի ընէր, ի՞նչպէս պիտի շարժէր:

Վերյիշումներու ուժգին թափ մը, գծագրեցին իր երեւակայութեանը առջեւ անփորձ ու դեռատի տարիքին մէկ ստուերագիծը, ուր կարդաց իր կեանքին է՛ն աղուոր օրերը՝ Քաղքենիի անդորր անցեալին այդ հառցնող վէպը, ուր նորափթիթ աղջկան անբիծ ու եռանդալի կեանքը ապրած էր, այնքան առնուլ, այնքան կեանքոտ գիծերով չէր պատկերացած իրեն՝ մինչեւ այդ վայրկեանը: Որքան անուշ էին այդ օրերը, զորս իր տարաբաղդ հօր մահէն ետքը՝ պաշտելի ու գորովագութ մօր մը թեւին տակ անցուցեր էր: Այդ միամիտ օրերու ըղձանքը՝ նորէն առաւ զինքը ու աչքերէն քամուող արցունքի կալլակներ կծու ցաւը տուին իր հիմակուան տառապող հօգիին:

Թուղթի պատառը կը պրկուէր հիմա նուրբ մատներուն տակ, խլրտուքի խուլ ձայնով մը՝ որ այնչափ գէշ կ'ազդէ կեղեքուած սիրտի մը: Ու կը մտածէր:

Այլ եւս անցած նկատեր էր ամէն ինչ ու իր հոգեկանապէս մեկուսացած կեանքին մէջ, անդրդուելի կ'ուզէր ըլլալ երգմանը: Բայց նամա՛կը, որ զինքը կը հրաւիրէր ուրիշ կեանքի մը:

Խարխաղելով հեռացաւ պատուհանէն եւ յուզումէն դողդղալով՝ պատէն կախուող

պարզուկ լամպարին մօտեցաւ, անոր աղօտ լոյսովը անգամ մըն ալ կարդալու ձեռքի երկտողը՝ որ մօրը հիւանդագին վիճակը կը ծանուցանէր ու առանց ո եւ է առարկութեան, իր վերադարձը կը յանձնարարէր, Հասկցաւ ամէն ինչ, թաքուն նպատակ մը կարդաց այդ ստիպումին մէջ որ ցնցեց իր հոգին:

* *

Նիւթականապէս ինկած այդ ընտանիքին միակ զաւակը որ հօրը կորուստէն վերջը անպաշտպան հոգի մը դարձեր էր իրեննեւուն մօտ, մայրապետանալու միամիտ ըզձանքը ունեցեր էր օրին մէկը, այդպէսով թերեւս արդարացնելու մտքով իր ճակտին զրոյնուած լքեալի ջլատող մօրը: Իր կուրծքը ատենով մաքուր իտէալներու համար բարախեր էր, անխառն ու գերագոյն անշահախնդրութեամբ մը, բայց հիմա կ'զգար որ ատոնք ա'լ քայքայուէր էին, ու սպասուած երջանկութիւններ, բերկրանք ու վայելք, անէացեր էին իր հոգիին չըջագիծերէն ու այդ գունագեղ երեւակայութիւնները, կը թալկանային, կը բզբտուէին հիմա պատրանքուած զգացումներուն առջեւ եւ ուր իր իտէալին առարկան սեւերու մէջ կ'անցնէր յամբաքայլ իր նուազկոտ աչքերուն առջեւէն:

Ուշիմ ու սիրելի երիտասարդ մըն էր իր այդ իտէալը որ իր կեանքին ընկերը պիտի ըլլար քիչ ատենէն, բայց օր մը անգութ պատրանքը պարզելով իր առջեւը, զրամին ուժէն մղուած, կ'երթար ուրիշի մը կենակից ըլլալ, դեռ օր մը առաջ իր պաշտած էակը լացի ու անկումի մէջ ձգելով վատօրէն: Ու հիմա լքումի կործանող յառաջացումը օրըստօրէ արմատացուցեր էր զինքը անխախտ սրտովին մէջ, ուրկէ խեղճ մայրը այլ եւս համոզելու եւ արգիլելու անկարող, չէր կրցեր զինքը ետ կեցնել իր անխախտ մտադրութենէն:

Ինքն ալ պիտի ըլլար մէկ զոհը թերի կրթութեան գործած մոլորումներուն:

Ու իրէն օր մը մայրապետանալով, այդ ատենէն ի վեր, կարգ մը տարեկից քոյրե-

րու հետ վանքի մը անկիւնը կ'ապրէր, բաղդին հարուածներուն տկարօրէն անձնատուր: Մայրապետին կեանքը, իր գերազանց անձնութեամբովը, կարօտեալին, վշտացեալին պաշտպան ըլլալ է, ըսեր էին իրեն, տարէց քոյրերը:

* *

Սառեցնող օդով մը ճամբայ կ'իյնար վերջապէս, իր մօրը երթալու, տխուր նախագագացումներէ ընկճուած ու սրտաբեկ:

Կարգ մը անձանթներ եւ մէկ քանի բարեկամներ չըջանակ կազմեր էին սնարին մօտ թշուառ հիւանդին, որ կը հեւար, իր ցաւի գալարումներովը, ցաւը թերեւս իր զաւակին դժբաղդ մոլորանքին: Մահուան պաղ քրտինքը իր թալկացած դէմքին ու սաւառին սպիտակութեանը հետ տիտուր պատկեր մը կը կազմէին անշնչանալու մօտ այդ էակին սնարին շուրջը: Վշտալի տեսարան մը պարզուեցաւ մօր ու զաւակի գիրկնդախառնումի պահուն, մինչ ներկաները անշնչ կ'արտասուէին: Շատ չկրցաւ խօսիլ մայրը, զգայազիրկ իր վիճակով: Լացի հեծկտուքներու մէջէն վերջին խօսք մը լսուեցաւ մինակ, ողբացեալ այդ մօրմէն, որ վերջին շունչը կը փչէր այլեւս:

— Ամուսնացի՛ր աղջիկս, ամուսնացիր...

Անոր հոգեվարքի այդ յանձնարարականը, ցաւատանջ հոգիէ մը բղխող այդ խօսքերը քարացուցին հէգ իրէնը, որ խունկի ծուխերով հոտաւէտուած մայրապետական վերարկուն մէկդի նետելով, կրակոտ համոյրներով կ'ողողէր մօրը սառած այտերը, ու կը փակէր անոր աչքերը:

Անյողդողդէ՛ իր կամքին առջեւ, անվհատ՝ իր պաշտօնին մէջ ու անոր կոչման գիտակցութիւնը սրտին մէջ վեհագծել կարծող այդ մարտիրոսացած հոգին, անողոք հալածող մը ըլլալ կը թուէր հիմա այդ վայրկեանին, իր առջի երդման, իր սիրական մօրը վերջին կամքին առջեւ: Ու այդ զգացումէն սաստիկ ընկճուած, խելայեղօրէն ինկաւ բազմոցին վրայ, իր ներքին տառապանքներէն զգայազիրկ:

* * *

Վերակացու քոյրերու խիստ յանձնարարութեանը համեմատ, ոտիպուած էր սակայն վերադառնալ մենաստան: Մէկ քանի շաբաթուան կարճ արձակուրդ մը տիրութեամբ համակուած անցուցեր էր, երբ անդիմադրելի յորձանք մը բացուած էր իր տագնապատանջ երեւակայութեան առջեւ:

Վանքէն դուրս ոստոստող այդ խանդոտ հոգին, երբ իր դառնացած հոգիին սփոփանքը կը կարծէր գտնել այդ տխրազդեցիկ մենաստանէն ներս, տառապագին ցաւեր ըզգաց իր վերադարձի պահուն: Ու խորապէս տառապեցնող կծու վէրքեր սուր ակոսներ կը բանային իր սրտին խորը:

Հիմա ալ զղջումը ու մոլորանքին ցաւը կը սկսէր իր ներսը, կոտտացող սաստկութիւնով մը, որուն ազդեցութեանը տակ կ'ուշաքեկէր: Դարձի ձայնը ուժով չեչտով մը կը հնչէր հոգիին մէջը, ու իրեն անուշ կուգար անսալ անոր, սխալ քայլի մը վրտանգը կարճ տառապանքով մը աւարտելու սփոփող նախազգացումը տալով իրեն: Կ'ուզէր համակերպիլ այդ ձայնին, ո'րչափ ալ դժուար ու մեծ ըլլար զոհողութիւնը, կ'ուզէր անոր դիմել վերջապէս, իր փրկութիւնը անոր գիրկին մէջը գտնելու համար, բայց ամօթի եւ ուխտագրութեան նախատեսութիւնը, կ'ընկրկեցնէր զինքը, պատգամ մը որոտալով իր գլխուն թէ, պէտք է համակերպիլ, պէտք է անսալ ուխտին, պէտք է դասալիք չըլլալ:

Վերակացու քոյրեր, որոնք տեղեակ էին իրէնի անստոյգ վարանումներուն, հրապուրելու համար զինքը իր կոչումով, ուրիշներու զլացուած աստիճանի բարձրացումներ չընորհած էին անոր, զինքը խնամակալ կարգելով վանքին շրջափակէն դուրս գտնուող հիւանդանոցին:

Ճակատագրօրէն ինկածներ, բաղդին խաղալիք լքուածներ, տարապաժան ցաւերու մէջ հեծող հոգիներ կը վխտային հոն: Շաբթուան մէկ քանի օրերը անոնց ու հիւանդանոցին այցելութիւններ կուտար ու մահճակալէ մահճակալ կը շրջագայէր անձամբ:

Այս կեանքը երկար չկրցաւ տեւել սակայն:

Որ չէր ըլլար որ չոյներ մայրը: Մեկուսացած իր խցիկին մէջ, կուլար շատ օրեր, դառն լացով զղջումին, որ կը վրդովէր զինքը: Անխոհեմութիւն մըն էր ըրածը արդեօք, մեղանչում մը՝ իր զաւկի ու աղջկան կրկնակ պարտականութեան հանդէպ...: Իր անփորձ տարիքին մէջ, այդ զգացումները անստոյգ վիճակ մը առած էին իր ներսը, ու կը սոսկար շատ անգամ այդ վիճակը վերլուծելէ: Մօրը վերջին պատուէրը չցնդեցաւ երբեք իր տառապող երեւակայութեան:

* * *

Իր հոգեկան տառապանքները՝ ալ մշտնոցեցեր էին հիւժուժի որդը կուրծքէն ներս: Ու իրէն, ետքերը սկսեց իր տանջուիլ հոգեկանէ զատ մարմնական ալ տագնապանքով, որոնք իր կեանքին կը սպառնային: Օր օրի տկար կը զգար ինքզինքը, ու միւս կողմէ չէր ուզեր ալ հոգ ընել իր թշուառ վիճակին, թողլով բաղդին որ ուզածը ընէ, ատով քաւելու համար թերեւս իր մոլորանքին մեղքը:

Առտու մը կանուխ, արեւածագէն շատ առաջ, մինչ իր խոհուն ու արցունքներէն ասղնտուած աչքերը հեռուն սեւեռած, ամպերու սահող շարքը կը գիտէր, մտածկոտ ու վշտագին, լուր բերին թէ, հիւանդանոցի դռան առջեւ սպասող հիւանդ մը կայ: Տըխուր ու մեկամաղձօտ քալուածքով, հետեւեցաւ լրատուին, որ ձեռքի լամպարը հովի հոսանքին դէմ ձեռքերովը պաշտպանած՝ սանդուղը տանող նեղ անցքէն կ'առաջնորդէր զինքը:

Քանի մը սպասաւորներ քոյր իրէնի ընկերացած հիւանդը մեծ սրահ մը փոխադրեցին:

Հիւանդին ի տես, քոյր իրէն տխուր նախազգացում մը ունեցաւ, ու ինքզինքը կորսնցուց վայրկեան մը: Չպիտի ապրէր ան, իր երեւոյթէն դատելով: Ծաղկատի աղջիկ մըն, որ իր դալկացած դէմքին վրայ կը կրէր հատնումի յայտնի նշաններ: Իր

էր արդեօք շարժառիթը այդ վիճակին . արկածեալ կեանք մըն էր ան ալ իրեն պէս , որ գերեզմանի դուռին մօտեցած , վերջին օգնութեան մը ապաւինած , հիւանդանոց կը բերուէր :

Այս տեսակ մտածումներ , զինքը ընկճեցին մէկէն , ու երբ պէտք էր ուրիշի մը օգնութեան հասնիլ , զգաց որ ինք օգնութեան կը կարօտի :

Պահ մը կորսնցուց ինքզինքը , ոտքերը կթոտեցան , ու գլուխը դառնալ սկսաւ : Զի կրցաւ բռնել ինքզինքը ու իր հոգին վրդովող յուզումը , եւ բազկաթոռի մը վրայ զորեցաւ , մինչ շուրջիները շփոթած , իր քովը կը վազէին :

Սուր ճիչ մը իր ցնցող արձագանգով գնաց բաղնիս սրահին անկիւնները , ու քանի մը օգնական քոյրեր հազիւ կրցան իր սենեակը փոխադրել իրէն , որ իր շուրջինները զարմանքի ու ահուդողի մէջ ձգած , կապտուած ծնօտները շարժելու անկարող , խել մը անկապ խօսքեր կ'ընէր մինակ , ոյժ-զին դողդղալով :

Ո՛չ ոք կրցաւ թափանցել պատճառին՝ իր այս յանկարծական տագնապին , որ սակայն պատրաստուած եւ օրերով զսպուած դէպքի մը յայտնումն էր :

Շատ չտեսեց իր այդ վիճակը վճռական ելքի մը յանգելու համար :

* * *

Վանքին դիտածալները հրաման ստացած էին երկու փոսեր բանալու , մէկը մայրապետի մը ու միւսը նորեկ հիւանդին համար՝ որ չէր կրցած ճողօպրիլ մահուան բիրտ ճիւրաններէն . . . :

Ամէն բան վերջացած էր : Տխուր ու սեւազգեաց քոյրեր , գերեզման կը դիմէին դիւսահակ ու արտասուալի աչքերով , սեւ փոսը իջեցնելու երկու ծաղկատի կեանքեր , մէկը ո՛վ գիտէ ինչ ցաւի զո՛ւ , իսկ միւսը զո՛ւր դառնաղէտ մոլորանքի մը , ուր կ'իյնան շուարելով խեղճ հոգիներ , իրենց կեանքը վարելու անզօր զգաղդներ , — իբր վերջին ապաստանարան՝ հո՛ն գտնելու համար միամտօրէն իրենց արկածեալ կնանքին մխիթաբուծիւնը , — երբ փորձութիւն մը կը հասնի իրենց գլխուն , եւ որ սակայն երբեք չի կրնար պարգեւել իրենց՝ կեանքի ակընկալուած երանութիւնը ու հոգիի մխիթարանքը , կանխահաս կործանումով մը պատուհասելով զիրենք :

ՌՕՄԱՆ Խ .

ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՁ

ԻՏԱԼԻՈՅ ՎԵՀԱՊԵՏՆԵՐԸ ԲԱՐԻՁԻ ՄԷՁ

Ուրբաթ իրիկուն արտաքին գործոց պաշտօնատան մէջ տեղի ունեցաւ նախարար Մ. Տէլքասէի կողմէ տրուած հացկերոյթը՝ ի պատիւ Իտալիոյ թագաւորին ու թագուհիին : Մ. ու Տիկին Լուպէ ալ ներկայ էին : Թագաւորը բազմած էր Մ. Լուպէի դէմ . աջ կողմը կար Տիկին Լուպէ և ձախ կողմը Տիկին Տէլքասէ : Նախագահին աջ կողմը բազմած էր թագուհին եւ ձախ կողմը Իտալիոյ դեսպանին կինը՝ Թորնիէլլի կոմսուհին : Մ .

Տէլքասէ կը գտնուէր տիկին Լուպէի աջ կողմը : Ներկայ էին նաեւ բոլոր նախարարները , քաղաքական անձնաւորութիւններ , և արքայական հիւրերու հետեւորդները , օտար քանի մը դեսպաններ և այլն : Հացկերոյթէն ետքը թագաւորը ու թագուհին գացին ուրիշ սրահ մը , ուր տեսակցութիւններ ունեցան ներկաներուն հետ : Վիքթոր Էմմանուէլ թագաւորը տեսակցեցաւ օտար դեսպաններէ ոմանց հետ : Քիչ վերջը թատերական ներկայացում մը տրուեցաւ մասնա-

ւորաբար պատրաստուած թատերաբեմի մը վրայ: Արքայական հիւրերը իրենց յարկերը քաշուեցան:

Շարաթ օրը թէև անձրեւ կուգար, սակայն ատտուն հետաքրքիրներու մեծ բազմութիւն մը հաւաքուած էր Ռամպուէյէի կայարանին շուրջը: Ժամը 10ին արքայական կառախումբը կայարան մտաւ: Քաղաքապետը ուղերձ մը կարդալով բարի գալուստ մաղթեց Վիքթոր Էմմանուէլ թագաւորին: Քիչ ետքը թագաւորը եւ նախագահը քառածի կողքի մը մէջ բազմելով, Ռամպուէյէի զդեակը դացին: Ճամբուն երկու կողմերը զինուորներ բարեւի կեցած էին և բազմաթիւ ժողովուրդ հաւաքուած էր: Նուագածուններու խումբեր կը հնչեցնէին իտալիոյ ազգային երգը եւ «Մարսէյէզ»ը: Ժամը 11ին թագաւորը նախագահը և հրաւիրեալները ճաշասրահ դացին ուր սեղան մը տրուեցաւ: Կէս օրէն ետքը թագաւորը, նախագահը ու հրաւիրեալները կառքով գացին զդեակին դարաստանը: Պահապանները հրացանները յանձնեցին որսորդներու՝ որոնք ինը հոգի էին՝ թագաւորը, նախագահը, Ֆրանսայի Մերակոյտին ատենապետը, թագաւորին հետեւորդները եւայլն: Եղած կարգադրութեան մը համաձայն, թագաւորը մէջտեղը կեցաւ, Մ. Լուպէ աջ կողմը եւ Մ. Ֆալիէր ալ ձախ կողմը: Դեր-գնդապետ Լամի որ որսորդութիւնը կը վարէր, նշանը տուաւ և որսորդները առաջացան: Որսորդութիւնը աւարտելէն ետքը թագաւորը, Մ. Լուպէ եւ հետեւորդները զդեակ գացին, ուր չքասեղան մը պատրաստուած էր, եւ յետոյ Բարիզ դարձան:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Մ Ը

Իտալիոյ թագաւորին եւ թագուհիին Բարիզէն մեկնումը տեղի ունեցաւ կիրակի օրը, ժամ 3ուկէսին էնվալիտի կայարանէն, որ չքեղապէս զարդարուած էր եւ լեցուած էր խուռն բազմութեամբ: Վեհապետները անցնելուն, ամբողջ ճամբուն վրայ եւ կայարանին մէջ ողջունուեցան ջերմագին «կեց-

ցէ՛ններով: Կայարանին քարափին վրայ Վիքթոր Էմմանուէլ թագաւորը յուզուած շէտով իր երախտագիտութիւնը յայտնեց նախագահ Լուպէի՝ Ֆրանս. կառավարութեան եւ ժողովուրդին կողմէ իրենց եղած ջերմագին ընդունելութեան համար, եւ յաւելեց թէ իտալացի ժողովուրդը մեծ ուրախութեամբ պիտի տօնէ Մ. Լուպէի Հռոմ այցելութիւնը յառաջիկայ տարի: Նոյնքան ջերմագին շնորհակալութիւն յայտնեց թագուհին Տկ. Լուպէի: Քիչ յետոյ կառախումբը ճամբայ ելաւ մինչ Մարսէյէզը եւ իտալական երգը կը հնչեցնէր նուագախումբը, եւ մինչ թագաւորը ու թագուհին իրենց հուսկ ողջոյնը կուտային:

* * *

Կը ծանուցուի թէ Յունաստանի թագաւորը ու թագուհին ետ կեցեր են՝ Վիէննա կատարելիք իրենց ուղեւորութենէն որ հոկտ. 28ին տեղի պիտի ունենար, վասն զի Օլկա թագուհիին մօր՝ Ալեքսանտրա Նիքոլայէվիչ մեծ դքսուհիին առողջական վիճակը մտահոգութիւն կը պատճառէ:

ԾԱՅԻՐԱԳՈՅՆ ԱՐԵՒԵԼՔ

Ճարոնցիները զինուոր ցամաք հաներ են Բի-Քիանկի մէջ, Քորէայի ծովածոցը, սակայն չինական նաւահանգիստներէն առնուած այդ կարգի լուրերը, յայտնի է թէ, վերապահութեամբ պէտք է ընդունուին: Միւս կողմէ այդ քաղաքին մօտերը հարկը հազարէ աւելի զինուոր համախմբուած են որ նոյն զինուորներու շոգենաւ նստելուն կեդրոնը պիտի ըլլայ, երբ թշնամութիւնները ծագին: Ճարոնները 60 թորփիլներ կը դնեն նաւահանգիստին մէջ, ինչպէս նաև Ճաթոնի արեւմտեան ծովեզերքին նաւահանգիստներուն մէջ:

Ճարոն խաղաղասիրական յայտարարութիւններ կ'ընէ. միւս կողմէ ընդհանուր վստահութիւն կը տիրէ թէ Ռուսիա փափաքող է խաղաղութեան պահպանման: Միանգամայն վտանգաւոր կացութեան չա-

րունակութիւնը վրդովիչ չի նկատուիր, վասն զի բանակցութեան մէջ երկու կողմերը չափաւորութեամբ կը շարժին : Բնաւ չի յուսացուիր որ Ֆրանսա եւ ոչ մէկ կերպով գործնականապէս միջամտէ այդ վէճին, միւս կողմէ Անգլիոյ միջամտութիւնն ալ անկարելի նկատուի : Այս տեսութիւններով չի վախցուիր թէ Անգլիոյ ու Ճարմանի դաշնակցութիւնը ծանր հետեւանքներ ունենայ :

Միացեալ Նահանգներու ծովային նախարարութիւնը միջոցներ ձեռք առած է՝ որոշելու համար թէ երբ Ռուսիոյ եւ Ճարմանի միջև պատերազմ ծագի, Միացեալ Նահանգներու կառավարութիւնը, այդ պահուն, քառասունըինը մարտանաւ պիտի ունենայ Մայրագոյն Արեւելքի ջուրերուն մէջ : Միացեալ Նահանգներու կառավարութիւնը կ'աշխատի որ Չինու հետ կնքած առեւտրական դաշնագրութիւնը որ և է կերպով չմասուի : Ինչպէս յայտնի է, Չին. այդ դաշնագրութեան տրամադրութեանց համաձայն, առեւտրական երկու նաւահանգիստներ պիտի բանայ Մանչուրիոյ մէջ :

* * Մայր. Արեւելքի գործերուն համար յատուկ մասնախումբ մը կազմուեցաւ Զարին նախագահութեամբ : Անդամ են ներքին գործերու, ելմտական, արտաքին գործերու, պատերազմական եւ ծովային նախարարները, Մ. Արեւելքի կուսակալը եւ ուրիշ կարգ մը անձեր՝ զորս Զարը պիտի նշանակէ եթէ յարմար տեսնէ : Այս մասնախումբը պիտի խորհրդակցի Մայր. Արեւելքի ոռոսական ստացուածքներուն կազմակերպութեան ելմտական գործերուն, երկրին վաճառականութիւնը եւ ճարտարագործութիւնը զարգացնելու միջոցներուն եւ օրէնսդրական գործերու վրայ : Մասնախումբը գործադիր իշխանութիւն չունի. իր օրոշումներուն գործադրութիւնը կուսակալին, եւ պարագային համեմատ՝ ձեռնհաս նախարարներուն պիտի յանձնուի :

ՀԵՌԱԳԻՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ԳՈՐԾԻՔ ՄԸ

Ֆրանսայի թղթատարական ու հեռագրական վարչութիւնը այս պահուն կը փորձէ գործիք մը մը՝ որ կոչուած է յեղաշրջել հեռագիրներու փոխանցման պայմանները : Հեռագրական քննիչ Տիւպրէօյլի կողմէ ներկայացուած է այս գործիքը եւ կատարելագործումն է Պոտո անուն ֆրանսացի ճարտարագէտի մը հնարած գործիքին, որ շատ գնահատուած է եւրոպական ամէն ազգերու կողմէ : Պոտոյի փոխանցիչին «տիւքօգրիթիֆ»ը 5 ստեղ միայն կը պարունակէ, այնպէս որ հեռագրող պաշտօնեան յիսուն գիր, թուանշան եւ այլն միայն կրնայ զարնել, բայց մէկ գիրէ աւելի չի կրնար փոխանցել : Այսպէս, միջին հաշուով, հեռագրող պաշտօնեան 72էն 100 հեռագիր միայն կրնայ զարնել մէկ ժամուան մէջ : Տիւպրէօյլի նոր գործիքին «տիւքօգրիթիֆ»ը ութ ստեղ ունի : Աւելցուած երեք ստեղները կը կրկնեն ամէնէն գործածական ձայնաւորները, ինչպէս a, e, i, հետեւաբար մէկ հարուածով կարելի պիտի ըլլայ ոչ թէ մէկ գիր զարնել, այլ վանկ մը : Տիւպրէօյլ-Պոտո գործիքին շնորհիւ, կարելի պիտի ըլլայ մէկ ժամուան մէջ 140 հեռագիր զարնել, այսինքն առաջինին կրկնապատիկը :

ԱՆԹԵԼ ՀԵՌԱԳԻՐԸ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի օր Բեքինի մէջ բացուեցաւ անթել հեռագիրի առաջին կայանը : Ներկայ էին օտար զեսպանները հրամանատարները եւ Չինաստանի պատերազմական ու արտաքին գործերու նախարարութիւններէն ներկայացուցիչներ :

Նորահաստատ կայանէն շնորհաւորական հեռագիրները փոխանակուեցան Թաքուի նաւահանգիստին առջեւ խարսխած նաւի մը հետ : Հաւանաբար ուրիշ կայան մըն ալ հաստատուի Թաքուի մէջ : Չինացիները այնքան դող ելիր են այս եւրոպական նորութիւններէն որ, աղօթքներ ըրեր են որպէսզի երկինք չփոթուի թեան մատնէ «ելեկտրական ոգիները» :

ԷԼԵՆԱ ԹԱԳՈՒՀԻՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

Իտալիայի վեհապետին ու վեհապետուհիին Բարիզ այցելութիւնը, օրուան նիւթ կը դարձնէ Էլէնա Թագուհիին ներքին կեանքի զբաղումները, ու մտաւորական ձիրքերը: Եյս մասին հետեւեալ ծանօթութիւնը գաղափար մը կուտայ անոր սիրելագոյն զբաղումներուն ու ձիրքերուն վրայ:

Թագուհին շատ կը սիրէ ու կը մշակէ գեղարուեստները: Յաջողագէտ կը նկարէ ու կը քերթէ: Ինքն էր որ ասկէ առաջ գծած է Սեւ Լերան ասպետական կարգի պատուանշանի մը նկարը, Նոյնպէս Էլէնա Թագուհին պատրաստած է յատակագիծը յուշարար յիշատակարանի մը, ի պատիւ իր նախահայրերուն կանգնուած: Իր ուղեւորութեանց միջոցին՝ Էլէնա Թագուհին չի մոռնար իր վրձինը ու ալպոմը: Գերմանիա կատարած ուղեւորութեան ատեն՝ յաճախեց հնութեանց թանգարանները, ամէնէն նշանաւոր նկարները ընդօրինակելով: Բանաստեղծութեան նկատմամբ ալ մեծ հակում ունի իր հօր պէս, որ հեղինակն է երկու գնահատուած հատորներու: Նուազ բեղուն, Իտալիոյ Թագուհին մինչև հիմա անջատ ուտանաւորներ հրատարակութեան տուած է: Իր ոտանաւորները լոյս տեսած են ռուսական հանդէսի մը մէջ, Երկնագոյն Թիքեոնիկ կեղծանունով: Էլէնա Թագուհին նաև շատ կը սիրէ սքոթները: Ինքնաշարժ կառքով պըտոյտ կատարած ատեն ամուսինին կ'ընկերանայ եւ մեծ հաճոյք կը զգայ դաշտերուն մէջ պտտելէ հեծանիւով: Իր զոքանչը, Մարկարիթա Թագուհին, որ նմանապէս կը սիրէ հեծանիւ նստիլ, իր հարսին նուիրած է կատարելագործեալ հեծանիւ մը, որուն յարակից մասերը արծաթէ են: Յաճախ գեղեցիկ օդերուն, երկու Թագուհիները հեծանիւով պտոյտ կը կատարեն Մոնցայի դաւրաստանին մէջ, Թիբուլեան գլխարկ զրած ու մութ գոյն շրջազգեստ մը հագած:

Կիլիկիոյ Տ. Սահակ Կաթողիկոսը որ Տարսոն գացած էր, անկէ ալ Մերսին ուղեւորեր է, ուր փառաւոր ընդունելութեամբ մը ողջունուեր է:

* * * Երուսաղէմի վանքին հաշուական խնդիրին համար որ բաւական զբաղեցուց տեղական հայ մամուլը, եւ զանազան հիմնաւոր կամ անհիմն հրատարակութիւններու առիթ տուաւ, Պատրիարքարանի Դիւանապետ Բարթող էֆ. Թէլեան Երուսաղէմ մեկնեցաւ հինգշաբթի օրը, իբր քննիչ այդ հաշուական ու մատակարարական գործերուն, որոնց մէջը զեղծում մը տեսան շատեր եւ ուրիշներ հերքեցին:

Իբր ճամբու ծախք 50 ոսկի տրուած է Բարթող էֆ. Թէլեանի, Պատրիարքարանի կողմէ:

ՊԱՏՈՒԱՆՇԱՆ

Ուրախութիւնով կը լսենք թէ Մասիս ծերունագարդ ու արդիւնաւոր արտօնատէր Կարապետ էֆ. Իւթիւճեանի Գ. կարգի Մէճիտիէ պատուանշան շնորհուած է:

Կը շնորհաւորենք մեր յարգելի պաշտօնակիցը, այս գնահատումին ու շնորհին առիթով:

Նոյնպէս մեր շնորհաւորութիւնները Սուրհանդակի խմբագիրներէն Արիկ էֆ. Մուպահեճեանի՝ իր ստացած Դ. կարգի Մէճիտիյէ պատուանշանին առիթով:

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

Ստացանք Սմբատ Դաւթեան Գործակալութեան 44րդ. հրատարակութիւնը՝ Մայրենի Լեզու (Ընթերցարան), որ Ա. տարին է համիմաստ Դասընթացքի մը շարքին, եւ կը խոստանայ կարեւոր փոփոխութիւն մը առաջ բերել լեզուի ուսուցումին մէջը, իր մէքոսի ու նիւթերու բոլորովին նոր հանգամանքովը, ինչպէս կը յայտարարուի գրքին առաջաբանովը:

Տէր Է. ՏԵՐԿԵՆ

Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

Տպագ. ՆՇԱՆ. Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Պապը Ալի ճասէսի Իգսամ լրագրին դիմ քիւ 38

ԲԻԻՐԱԿՆԻ կողմերուն վրայ, կընդունուին, ամենէն դիւրա-
մասջելի պայմաններով, ծանուցումներ:

Մասնաւորապէս գաւառներու մէջ Բիւրակն ընդարձակ տարածում մը ունե-
նալով, եւ երթալով ամէն տն տեղերը, ուր չատ քիչ թերթեր կամ հայերէն
բնաւ թերթ չերթար, ան՝ ամէնէն յարմար միջոցն է՝ ծանօթացնելու գաւա-
ռաբնակներու, առեւտրական ինչ գործ որ ծանօթացուելու պէտք ունի:

Գաւառի հետ յարաբերութեան պէտք ունեցող ամէն կարգի առեւտուրի տէ-
րեր, Բիւրակնի միջոցով կրնան նպատակադարմար առիթ մը գտնել՝ ծանօթաց-
նելու իրենց գործը եւ առեւտրական գործունէութեան նոր ձեռնարկներ հիմնելու:

Առեւտրական զանազան գործեր հիմնող անձեր կան, որոնք պէտք ունին
գաւառի հետ յարաբերութեան մտնելու, եւ մինչեւ իսկ կը փնտռեն, ամէն կողմ,
գործակատարներ, իրենց ձեռնարկին ընդարձակումին համար, եւ զորս չեն գտներ
սակայն, որովհետեւ իրենց գործը չէ ծանօթացուած:

Եւ փոխադարձաբար, գործակատարութեան թեկնածուներ կան, որոնք գոր-
ծունէութեան միջոց մը չեն կրնար գտնել, յարաբերութեան մտնելով՝ առեւտրա-
կան, ապահովագրական, յանձնակատարական ելն. աս կամ ան տղունին հետը:

Ծանուցում մը, Բիւրակնի էջերուն վրայ, պիտի կրնայ իրենց հայթայթել
առ միջոցը, ուրկէ մեծապէս պիտի օգտուին անոնք, եւ միանգամ ընդ միշտ հար-
թուած պիտի ըլլայ իրենց ձեռնարկի զթուարութիւնը:

Փոխադարձ ծանօթացումի աս միջոցը կարելի է ձեռք բերել

ՇԱՏ ԴԻԻՐԱՄԱՏՁԵԼԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՎ

եւ նպաստաւորուիլ անոր մեծ օգուտներէն:

Ծանուցումի մը համար գաւառներէն կարելի է գրել ԲԻԻՐԱԿՆԻՆ,
ղրկելով օրինակը ծանուցումին, եւ գինին մասին պատասխան ստանալով:

Փորձ մը պիտի համոզէ թէ, անհամեմատ դիւրամասջելի պայմաններով, ինչ
օգուտներ կարելի է ձեռք բերել:

Փորձ ԿԱՐԵԼԻ:

կ'ուզէ՞ք ունենալ ըմպելի մը ամ ան եւ սննդաւոր ,
 կ'ուզէ՞ք խմել նեկտար մը հոտալիք եւ առողջաւոր ,
 կ'ուզէ՞ք ամառուան տօթագին օրերուն զովանալ ,
 Գնեցէ՛ք եւ խմեցէ՛ք խառ ուրդ քէյերը զուարդարար :

ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ

Ընթր , աման եւ հոտալիք

Թ Է Յ Ե Ր

ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ

Վանառասան

քէյի խառնուրթներ

Միշտ աման ու քարմ

Կ . Պոլիս , Պահճէ Գարու , Ճէլայ Պէյ Խան , Թիւ 10

ՏՊԱՐԱՆ — ԳՐԱՏՈՒՆ

Նշան Կ. Պէրպէրեան և Կարապետ Տէ-
 միրեան պատիւ ունին ծանուցանել թէ՛
 մասնաւորապէս գաւառի վարժարաններու
 տեսչութեանց գիւրութիւն մը ընծայելու
 նպատակով , հիմնած են նոր ԳՐԱՏՈՒՆ մը ,
 որ պիտի զբաղի հետեւեալ գործառնութիւն-
 ներով :

Կը հայթայթէ , որ կողմէ որ ուզուի ,
 ամէն լեզուէ դասագիրքեր , վէպեր , հան-
 դէսներ և ամէն տեսակ հրատարակութիւն-
 ներ , մանկապարտէզի և ֆրէօպէլեան նուէր-
 ներ և արարկաներ , ինչպէս նաև ամէն տե-
 սակ դպրոցական պիտոյք , թուղթ , տետ-
 րակ , մատիտ , աշխարհացոյց ևլն . : Իբր
 բացառիկ առաւելութիւն , դպրոցական գիր-
 քերու հայթայթման համար՝ ամենամեծ
 զեղըը կ'ընէ , 30⁰/10 , իր հրատարակութիւն-
 ներուն վրայ , և վճարումներու համար
 կ'ընծայէ շատ նպաստաւոր դիւրութիւններ :

Գրատուն-Տպարանիս Տեսչութիւնը՝ կ'ըս-
 տանձնէ նաեւ ուսուցիչ և ուսուցչուհի հայ-
 թայթել , և տաշարկուած պաշտօնին հա-
 մաձայն՝ պաշտօնեայ զրկել :

Հասցէ՝

Տպագրիչ Նօան Կ. Պէրպէրեան

Կ . Պոլիս , Պապ Ալի Ճատտէսի , Թիւ 38 :

Տօթ . Ն . ԷՖ . Տաղաւարեանի գործերուն
 մասուցած օգտակարութիւնը ծանօթ է ամե-
 նուն : Անոնք՝ բնագրկելով գիտութեան զանա-
 զան նիւթեր՝ կը կազմեն ամբողջական հա-
 տաճոյ մը գիտական աշխարհի ծանօթութեանց
 վրայ , որոնց կ'արժէ հմտանալ : Հոս կը
 հրատարակենք իր գործերուն ցանկը , զանոնք
 ունենալ փափաքողներուն համար :

Գիտական շարժում Ա. Տարի (Սպառած)	Ղր.
» » Բ. » »	20
» » Գ. » »	20

Բնական Պատմ . Ա. Հատոր (Կենդ . Հիւս-
 ուածարանութիւն և Մարդ . Կազմա-
 խօսութիւն ու Բնախօսութիւն) Դա-
 սագիրք երկրորդական վարժարաններու

Նախորդին համառօտը . Դասագիրք Նա-
 խալքբարաններու

Ծագումն Հայ տառից (Իզմիրեանց մրցա-
 նակով պսակուած)

Մանրէաբանութիւն

Տիեզերք և իր կազմութիւնը (Ֆրանսերէն)

Առողջապահութիւն

Մարդկային Սաղմնախօսութիւն

Բառացուցակ Ախտանուանց , Բ. Տիպ

Տարուինականութիւն , Գ. Տիպ

Այս Գործերուն Կեդրոնատեղին է՝

Մաքնոսեան Տպարան , Ֆիննանքըլար , Կ. Պոլիս